

Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler

Abdürreşit Celil KARLUK*

Öz: Çin tarihi, farklı millet veya toplulukların Huaxia eksenli kaynaşma ve nihayetinde Çinleşmesi ile doludur. Erken dönemde yerleşik hayata geçerek geliştirdiği yazı sistemleri ile özgün bir uygarlık oluşturmayı başaran Huaxia topluluğu, Chunqiu/ 春秋 (İlkbahar-Sonbahar) döneminde (M.Ö. 770-M.Ö. 476) Çin milletinin düşünce, felsefe ve zihniyetinin temellerini oluşturarak Zhanguo/ 战国 (Savaşan Beylikler) döneminden (M.Ö. 476-M.Ö. 221) sonra Sarı Irmak kenarında merkezi ve birleşik bir feodal devlet (Qin sülalesi, M.Ö. 221-M.Ö. 207) kurmayı başarmıştır. Sarı ırmak ile Uzun Irmak (Yangtze) arasındaki bereketli topraklarda yaşayan farklı kökenlere sahip toplulukları yöneten merkezi Çin devletleri birbirinden farklı ama sürekliliği olan yönetim stratejilerini geliştirmiştir. Bu yönetim stratejileri, Çin'in çevre toplum veya ülkeler ile olan ilişkilerinde de etkin kullanıldığı tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca, günümüzdeki Çin Halk Cumhuriyeti Mançu-Qin imparatorluğu (1644-1911) sınırları içinde kurulurken Mançular tarafından istila edilen gayri Çinli toplum ve toplulukları yönetmeye başladığında tarihsel hafıza ve yönetim bürokrasisinden beslenerek daha etkili yönetim sistemlerini geliştirdiği ve uyguladığı bilinmektedir. Bu çalışma, Çin'in tarihte sınırları içindeki veya çevresindeki Çinli olmayan halkların yönetiminde uygulamış olduğu çeşitli yönetim stratejileri ve uygulamaları hakkında bilgi vermek sureti ile Çin Halk Cumhuriyeti'nde emsallerinden farklı fakat etkili biçimde uygulanmakta olan Çin tarzı özerk bölge sistemi ile Çin'in komşu ülkeler ile kurduğu ilişkilerinin anlaşılmasına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çinli Olmayan Halkların Yönetimi, Çinliler, Huaxia, Dünürleşmek, Duhufu, Tusi, Jimi, Çin Tarzı.

* Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bölgesel Araştırmalar ABD öğretim üyesi. abdurreshit.karluk@hbv.edu.tr, kamucam13@gmail.com. Gönderim Tarihi: 28.10.2018, Kabul Tarihi: 19.11.2018

Strategies Applied in the Management of Non-Chinese Peoples in the Chinese History

Abstract: The Chinese history is full of the coalescence based upon Huaxia and then ultimately Chineseization of different nations and communities. Huaxia community, which adopted a settled life in early times and successfully formed a civilization with a writing style, constituted the basis of philosophy, thought, and mentality of Chinese nation in the epoch of Chunqiu/ 春秋 (Spring – Autumn, BC770-476). After the epoch of the Zhanguo/ 战国 (Warring Chiefdoms, BC 476-221), the Huaxia community managed to constitute a central and feudal state (Qin Dynasty, BC221-207) near the yellow river. The central Chinese states live between Yellow River and Yangtze River where on fertile fields, developed different but sustained administration strategies. It is understood by the historical records that these strategies were effectively used for China's relations with the surrounding societies and countries. Additionally, it is known that while current People's Republic of China is constituted in the border of Manchu-Qing Empire (1644-1911) and while it administers non-Chinese societies and communities invaded by Manchu, it developed and implemented more efficient systems by using historical memory and the bureaucracy of administration. This study aims to clarify the matter by understanding China's relationship with neighboring countries through the current Chinese type autonomous region system, with a focus on various administration strategies and practices that China implemented, and the administration of Non-Chinese peoples around itself and within the border in its history.

Key Words: The Administration of Non-Chinese Peoples, Chinese, Huaxia, Becoming Alliance, Duhufu, Tusi, Jimi, Chinese Style

Giriş

Geleneksel olarak Çinlilerin, çevresinde bulunan Çinli olmayan halklara yönelik değerlendirmeleri Konfüçyüs klasiklerinde kendi ifadesini bulmuştur. Dikötter're göre (1999: 4), "Wu jing/ 五经 Beş klasik" yani, "Shujing/ 书经", "Shijing/ 诗经", "Yijing/ 易经", "Lijing/ 礼经" ve "Chunqiu/ 春秋", Konfüçyüs düşüncesinin temelini ve işbu zihniyetin sürekliliğini koruduğu ideolojik ilkelerini oluşturmuştur. Önceleri daha çok dışlayıcı

görüşleri geliştiren Konfüçyüs taraftarları, “Chunqiu/ 春秋” dönemindeki kültürel ve fikrî gelişmelere paralel olarak, daha farklı düşünceleri de geliştirmişlerdir. Özellikle, Huaxialar ile Huaxia olmayanların ilişkilerini düzenlemeye yönelik olan, “Huaxia’lar ile Barbarları dönüştür” teorisi (Chen, 1999: 336) daha çok dikkat çekicidir. Bu teoriye göre, Barbarların kültürel açıdan asimile edilmesi mümkündür. Onlar Çin toplumunun içine alınarak eritilebilir, daha doğrusu Çinleştirilebilirdi. “Chun qiu” geleneği ise, Konfüçyüs’ün hazırladığı kültürel asimilasyon düşüncesi Chunqiu dönemi (M.Ö. 722–M.Ö. 481) yıllıklarının temel çekirdeğini teşkil etmiştir. Onlara göre, istikrar ve barış zamanlarında, Barbarlar kendiliğinden içeri giriyorlardı. Bu durumda Çin’in bütünlüğünün sağlanması için onları yeniden örgütlemek, düzenlemek mümkün oluyordu (Dikötter, 1999: 5). Ayrıca Konfüçyüs, ilk önce eğitimin farklılıkları ortadan kaldıracığını fark etmiş ve eğitime çok önem verilmesi gerektiğini savunmuştur (Chen, 1999: 336).

Zhou döneminde, geliştirilen düzen ve sisteme dair olan “Kural-kaide veya Töre” anlamına gelen “Li/ 礼”¹, Çinliler açısından, Çinliler ile çevresindeki diğer milliyetlerin ilişkilerini özellikle, onların Çinleştirilmesi ve Çin toplumuyla kaynaştırılmasında belirleyici bir ölçüt olmuştur. Çinliler, Çinli ile “Dört barbar” arasındaki ilişkileri “Li” kategorisinde çözmeye çalışmışlardır (Fei, 1999: 223-224). Çinlilere göre, “Yi, Man, Rong ve Di’lerin fertleri ve grupları öğrenme yolu ile “Li”yi benimseyebilirler. “Li”yi özümseyen bir yabancı veya Barbar farkında olarak veya olmayarak Huaxia kültürünün içine girmiş oluyordu. Çin filozofu Mengzi’ye göre, Yi, Man, Rong ve Di, sadece “Çin’in kültürü”nü öğrenirse/benimserse, otomatik olarak Huaxia’ya – Çinliye dönüşüyordu” (Wang, 2001: 40). “Li” düzeni, yani Huaxia’ların düşünce sisteminin belirleyicisi olan “Cihan/ 天下” Düşüncesinde, çevresindeki dört yabancıyı (Yi, Man, Rong, Di) dışlanmasını değil, aksine Çinleştirilmesini öneriyordu (Wang, 2001: 43).

1 “Li/ 礼” ise, bir çeşit düzendir. İnsan ile insan arasındaki ilişkinin işlevini belirleyen aile düzenini, tabaka ve sınıf düzenini, sosyal düzeni dolayısıyla Çin cihanının düzenini kapsayan bir çeşit Çin merkezli nizamdır (Wang, 2001:39, Fei 1999: 225).

Çin’de ilk olarak birleşik ve merkezi devlet otoritesi şeklinde ortaya çıkan Qin Hanedanlığı (M.Ö. 221-M.Ö. 207) dönemindeki yaygın zihniyete göre, herhangi bir bireyin “Li”yi edinmesi ya da terk etmesi, onun Çinli ya da barbar (Siyi), uygar veya bedevi/barbar olarak değerlendirilmesinin ölçütü idi. Onlara göre “Li”ye sahip olan biri, “Çinli” idi ve aynı zamanda uygar olarak kabul ediliyordu. Onlara göre, *Yi, Man, Rong, Di*’ler öğrenme yolu ile yerleşik tarımcı uygar toplumun “Li”sine tamamen hâkim olabiliyorlardı. Dolayısıyla uygar bir “Huaxia”ya dönüşebiliyorlardı. Bu çeşit düşünce yapısı, Çin tarihinde çok derin izler bırakmıştır. Bu nedenle, Kuzey Wei ve Mançu-Qing sülâlesi gibi *Yi, Man, Rong, Di* halkları tarafından Çin ana karasında kurulmuş olan fetihçi sülâleler bile Çin’in ortodoks sülâlesi olarak kabul edilebiliyordu. Çünkü onlar Çinlilere özgü olan “Li” ve benzeri kültürel değerleri tamamen kabullenmişlerdi. Böylelikle Çin’de, *Yi, Man, Rong, Di*’lerin sürekli “Zhongyuan”laşması” yani Çin toplumuyla bütünleşmesi, Çin kültürü ile sosyalleşmesi ve nihayetinde “Huaxia”laşması”² ile Çin ve Çinli sürekli büyüyordu (Wang, 2001: 56).

Geçmişteki, *Yi, Man, Rong, Di*’ler, Zhongyuan (中原) bölgesine göç ettikten sonra ya da Çin idaresini kabul ettikten sonra “Huaxialaşma” olayı, Çinli yöneticiler ve bilim adamları tarafından genellikle şu şekilde yorumlanıyordu (Wang, 2001: 49): “Barbarların Huaxia’laşmasının temel nedeni aslında, Huaxia uygarlığının çok özel ve üstün olmasındandır. Zhongyuan, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak onlardan çok daha ileri konumda bulunuyordu...”. Bundan başka yine Çinli olmayanların Çinlileşmesiyle ilgili şöyle bir kanaat de yaygındır (Wang, 2001: 49): “Huaxia milletinin büyümesi/genişlemesi, Huaxia ulusunun diğer ulusları zorla asimile etmesiyle değil, aksine asimile edilen ulusun kendiliğinden “itaat etmesi” ile gerçekleşmiştir”.

Sarı Irmak çevresinde bulunan bereketli topraklara erken dönemde yerleşen ve burada egemenlik kuran Huaxia toplulukları

² Huaxia’laşma süreci aslında insan türünün de dönüşme sürecidir. Yani bu süreçte ırkı dönüşüm tamamlanmış oluyordu. Özellikle karışık evlilikler sonucu Çinli olmayanın Çin aile sistemine ayak uydurması, aslı özelliğini tamamen yok etmesi ve kendi aslı özelliklerine utanç ile bakması, üst medeni basamağa yükselmiş olma kompleksine sahip olması... sürecidir.

çevresindeki topluluklara nazaran daha erken dönemlerde geliştirdikleri tarımcı kültürüyle nispeten gelişmiş bir yaşam tarzına ve yazılı kültüre dolayısıyla daha sistematik bir düşünce-felsefe sistemine sahip olmuşlardı. Yerleşik hayatı benimseyen Çinliler, çevrelerindeki göçebe kavimler ile sürekli mücadele içinde olmuşlar ve bu mücadele sürecinde sürekli tecrübe kazanarak, onlara üstünlük kurmanın çeşitli yollarını aramışlardır. Savaşçı kavimlere yönelik derinleşen nefreti ile kinini kalıcı stratejiler ve yönetme, idare etme yöntemi geliştirmede itici güç kaynağı olarak kullanmayı başarmışlardır. Konfüçyüs filozoflarının büyük katkılarıyla sistemleşen stratejiler, yönetici sınıf tarafından çevresindeki Çinli olmayan kavimler ile olan ilişkileri kendi lehinde çözmede ustaca kullanılmıştır. Bu doğrultuda, bir taraftan Çin Seddi gibi dev yapıtı yapma azmini gösterirken, diğer taraftan çok verimli asimilasyon politikalarını da uygulamışlardır. Örneğin, "Dünürleşmek", "Gem-Yular Sistemi", "Koruyucu Sistemi", "Tusu Sistemi" gibi farklı politika ve yönetim stratejilerini geliştirerek uygulamış ve çok başarılı olmuşlardır. Çinliler bu sistemleri uygulamak suretiyle, kendilerine düşman ve tehdit olan toplumları bir müddet sonra, Çin'in ateşli savunucularına dönüştürebilmişlerdir.

Çinlilerin çevresindeki ya da komşu ülkelerdeki Çinli olmayan halkları asimile etmede genellikle aşağıdaki gibi bir yöntemi de uyguladığı da bilinir (Eberhard, 1995: 112): *Çinli olmayan millet mensupları, önce gruplar halinde Çin sınırları içine alınır, sonra etrafta bulunan idare merkezlerinin nüfuzu onlar üzerinde gittikçe artar, kendi değerlerini yavaş yavaş empoze etmeye başlar. Sonunda, yabancılar tamamen kendi özelliklerini kaybederek Çinli olurlardı. Çinli olunca, Çin'in menfaatlerini Çinliden daha fazla savunan gruplar haline gelebiliyorlardı. Ya da şöyle bir yol da izleniyordu (Cagnat-Jan 1992: 74): Çin'in etkisi altına alınmış bölgelere gönderilen göçmenler, Çinlilere özgü olan hemşericilik – aynı köy, bölgeye mensubiyet anlayışının verdiği avantajlar ile kendi bölgesi ile bağlarını sürdürüyor ve orasıyla her alanda bütünlüğün korunması için çeşitli loncalar ağını örerek geldikleri bölgeye, aslî bölgesinin değerlerini, yaşam ve üretim tarzlarını taşıyarak bulunduğu bölgenin ileride ana Çin ile tamamen bütünleşmesi için alt yapıyı hazırlıyordu. Bu süreç işlerken Yönetim, Çinli olmayanların*

Çinlilere yaklaşması ve Çin değerlerini kabul etmesi için çeşitli yöntemleri uygularken diğer taraftan yerlilere çeşitli kısıtlamaları da getiriyordu.

Aşağıda Çin'in modern çağ öncesinde Çinli olmayan halkların yönetiminde uyguladığı stratejik uygulamalardan en önemlileri üzerinde durulacak ve ana hatları ile açıklamaya çalışacağız.

Dünürleşmek /He qin(和亲)

Bu uygulama Çinlilerin, daha çok komşu millet ve devletler karşısında zayıf kaldığında, onlarla baş edemediği veya kendisine yönelik tehlike oluşturmaya başladığında uygulanmıştır. Yani zayıf düşen Çin hanedanları kendi mevcudiyetini korumak ve fırsat kollamak amacıyla karşı tarafın liderleri ile prenseslerini veya yakınlarının kızlarını evlendiriyor, dolayısıyla kendi güvenliğini garantiye almış oluyorlardı. *Dünürleşmek*, hedef toplumu kendine yaklaştırarak denetime alma stratejisidir. Dünür olmak sadece bir şekilden ibarettir (Zhang, 1984: 66). **Bu uygulamanın Amacı**; karşı tarafın iç sırlarını ele geçirmek, onları içerden yıkmaya çalışmak, sonunda kendisine bağımlı hale getirmek veya sosyo-psikolojik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan Çinleşmeye mecbur bırakmaktır.

Bu uygulamayı, Çinlilerin ilk olarak Han Sülâlesi döneminde Hunlara karşı uyguladığı bilinir. Hunların sürekli akınlarıyla baş edemeyen Han sülâlesinin Kralı Han Gaozu, Hunların akınlarını durdurduğu halde, arzu ettikleri gıda maddelerini ve kumaşları onlara vermeye hazır olduğunu bildirerek Hun Tanrıkutu Mete ile bir anlaşmaya varır. Çinliler bu antlaşmayı, Mete ile bir prensesini evlendirmek suretiyle sağlamlaştırır. Bu antlaşma, Doğu Asya'da bağımsız ve eşit sayılan iki büyük devlet arasında yapılmış olan ilk uluslararası antlaşma niteliği de taşıyordu (Eberhard, 1995: 89). Gerçi antlaşma, hükümdarlar değiştiğinde sürekli yenileniyorsa da Çinliler verdikleri sözü tutmamaya, Hunları kandırmaya çalışmışlardır. Yani bir taraftan antlaşma gereği vermesi gerekenleri geciktirirken ya da az vermeye çalışırken diğer taraftan, öcünü almanın yollarını gizlice aramaya başlamıştır (Eberhard 1995: 89). İlk olarak sınırlarının kuzeybatısına, yani bugünkü Kansu'ya, çok sayıda göçmen Çinlileri yerleştirerek, onlara bir taraftan Çin Seddini yaptırırken, diğer taraftan Hunlara karşı geniş çaplı saldırı

için hazırlanmışlardır. Bu “askeri göçmen”lerin yerleştirilmesi stratejisi, 20. yüzyılın ortalarından sonra bu bölgenin batısında bulunan Doğu Türkistan’da yeniden tekerrür etmiş, Çin Halk Kurtuluş Ordusu’nun Doğu Türkistan’da kurduğu “İnşaat ve Üretim Ordusu” nam-ı diğer Bingtuan’a (兵团) esin kaynağı olmuştur (Cagnat-Jan 1992: 75). Ayrıca Çinli elçiler Kuzeybatıdaki (Bugünkü Doğu Türkistan) Hun yönetimine tabii küçük beyliklerle ittifak yapmak için ciddi girişimlerde bulunuyorlardı³ (Eberhard 1995: 89-90, Wang, 2001: 70-72).

Bu tarihten itibaren etkili politika haline gelen “Dünürleşmek”, daha sonra Çin ana karasında kurulan diğer sülaleler için önemli taktik haline gelmiştir. Bu uygulama en fazla Han ve Tang döneminde uygulanmıştır. Bu uygulamanın en çok Hunlar ve Türklere uygulandığı bilinmektedir. Örneğin: Prenses Wendi ve Jingdi’lerin ayrı ayrı dönemlerde Hun Tanrıkutlarına gönderilmesi; Kuzey-Güney sülaleler döneminde, Batı Wei prensesi Changle’nin Türk Kağanı Tümen’e, Prenses Zhou Jindi’nin yine bir Türk Kağanı’na gönderilmesi; Sui (581-618) ve Tang’ dönemindeki kız göndermeler. Çinlilerin, Hun ve Türklere başka Tibet ile diğer kavimlere de birçok prensesi gelin olarak gönderdiği tarih kitaplarında belirtilmektedir. (Wang & Ning, 1995: 88-89).

Koruyuculuk Sistemi /Duhuzhı (都护制)

Duhuzhı/都护制(Koruyuculuk Sistemi), Batı Han döneminde uygulamaya konulmuştur. Han Sülâlesi hükümdarı Han Wudi, Hunları mağlup ederek, Günümüzdeki Kansu ve Doğu Türkistan bölgelerinin önemli bir kısmını kontrol ettikten sonra, Kuzeybatı Duhufu’sunu kurmuş ve asker göndererek denetim yapmıştır. Ancak bölgede bulunan kavimlerin iç işleri ve iktisadî yaşam tarzı

³ Günümüzde adı sıklıkla telaffuz edilen yeni İpek yolunun eskisi işte bu dönemde askeri ve güvenlik kaygıları sonucu açılmış veya başlatılmış idi. Daha geniş bilgi için bakınız: Karlık, Abdürreşit Celil, İpek yolunun Başlangıç Güzergâhında Tehlikedeki Türk Toplum ve Kültürleri, *Uluslararası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı*, Türk Yurdu Yayınları 2014, Sayfa: 56-76. Yine bakınız: Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gerekçeleri Üzerine, Denge,2017/1.

eskisi gibi kalmıştır. Böylece bu sistem, Türkistan'dan başka birçok bölgede de kurulmuştur (Wang & Ning, 1995: 89).

Duhu'nun birinci önemli görevi ise, Çevredeki "İtaat etmiş ülkeleri" dış saldırılardan korumaktır. Batı Han sülâlesi döneminde Duhu'ların yetkileri dahilindeki "İtaat etmiş ülkeler" sayısının 50'ye ulaştığı bilinmektedir. Duhu'ların bu "İtaat etmiş ülkeler" den asker toplayarak askerî hareketlerde bulunduğu da görülmüştür. Duhu'nun ikinci görevi ise, Han sülâlesi ile bağlılık ilişkisi olmayan yabancı komşu ülkelerin hareketliliklerini gözlemlemek, hem de fırsat kollayarak saldırmaktır. Dolayısıyla Duhu, bir taraftan bulunduğu bölgeyi tam kontrol altında tutarken diğer taraftan, ülke sınırlarının genişlemesi ve komşu ülkeleri iyi analiz ederek sırası geldiğinde tek saldırı ile ele geçirme görevine de üstleniyordu (Wang, 2001: 68).

Kendine Bağlayarak Yönetme/Gem-Yular Sistemi (Jimifu zhouzhi/羈縻府州制度)

Jimi /羈縻, Cimi olarak okunan bu sözcüğün kelime anlamı ise, şöyledir: Gem-Yulardır. Tang sülâlesi (618-907) dönemindeki Çinliler, çevresindeki Çinli olmayan milletleri, tıpkı at ve danaların gem ve yular ile kontrol edildiği gibi kontrol edebilmek için "Jimî politikası" dedikleri yönetim stratejisini geliştirmişlerdir (Sun, 1984: 123). Bu stratejinin uygulanmasıyla Tang yönetimi, "Barbar"ların tekrar büyük tehdit oluşturmasının önüne geçmiş, Çinli olmayan ilgili millet gruplarının kendileriyle olan ilişkilerinde, çok ustaca bir şekilde onları kendilerine ne çok yakın ne de çok uzak tutmayı sağlamışlardır.

Jimî uygulaması, bir çeşit kendine bağlama, bağımlı hale getirme ve denetimde tutma politikasıdır. Bu politika, doğrudan yönetilemeyen ve daha çok Çin'in çevresinde bulunan Çinli olmayan millet ve topluluklara uygulanıyordu (Sun, 1984: 124). Bu uygulamanın kökeni, Han ve Qin dönemlerindeki Çinli olmayan topluluklara yönelik uygulamalara dayanmıştır. Ancak Tang ve Song döneminde pratik olarak yaygın halde uygulamaya konulmuştur. Bu çeşit uygulama, politik olarak denetime alınmış olan Çinli olmayan milletlerin bölgelerinde uygulanmıştır. Bu bölgeler, Baş komutanlık, İl ve İlçe gibi idarî birliklere ayrılarak

yönetilmiştir (Wang & Ning, 1995:89). Bu sistem ilk olarak, 630 yılında, Doğu Köktürkler mağlup edilince, onlara uygulanmıştır. Yani Doğu Köktürkleri önce Doğu ve Batı diye ikiye ayırdıktan sonra Bugünkü Shanxi (山西), Shaanxi (陝西) ve Ningxia'nın kuzeyinde dört Jimi idaresi tesis edilmiş ve başına Türk kökenli, ancak Çin'e tam bağlılığını bildiren sadakati kanıtlanmış Kağanlar getirilmişti. (Wang, 2001: 111).

Çin tarihindeki en parlak sülale olan Tang sülâlesi Jimi uygulaması ve politikası ile çevresindeki Çinli olmayan milletler ve devletler ile olan ilişkilerini çözmeye çalışmıştır. Tang döneminde uygulanan bu politikanın özellikleri ise, aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir (Wang, 2001: 112-114, Sun, 1984: 122):

1. Bu sistem ile, Çin'e itaat eden, Çin'in çevresindeki Çinli olmayan millet gruplar, topraklarının büyüklüğüne göre birkaç Jimi idaresine yani Baş Komutanlık (Dudufu/都督府), İl, İlçelere bölünmüş ve bu bölgeler Tang devletine sadakati tam olan yerlilerce yönetilmiştir.
2. Başkomutanlığın komutanı ya da İl ve İlçelere atanan yetkililerin tamamı yerli aşiret/boy reislerinden oluşuyordu. Bununla birlikte Tang sülâlesi, düzenli olarak onların unvanlarını terfi ettiriyordu. Ayrıca, Tang Hanedanlığı onların yetkilerinin Ata'dan oğula geçmesini de kabul ediyordu. Tang ve Song yönetimi, "Gem-Yular/Jimi" uygulaması ile denetimde tuttuğu toplumların iç işlerine doğrudan karışmıyordu. Bu toplumların geleneksel sosyal sisteminin devam etmesini de belirli düzeyde onaylıyordu.
3. "Jimi" yönetiminin, Tang ve Song'da geçerli olan bürokrasi kurallarına uymak, düzenli olarak hükümdarı ziyaret etmek, hediyeler sunmak gibi yükümlülükleri bulunuyordu. Bundan başka, "Gem-Yular/Jimi" yönetiminin, dış düşman saldırısına uğradığında, Tang ve Song'un koruyuculuğuna sığınma yetkisi de bulunuyordu.
4. "Jimi/Gem-Yular" yönetiminin Tang merkezi hükümetine, yönettiği ahalinin nüfus sayımını bildirme zorunluluğu ve Tang hükümeti için vergi toplama mecburiyeti yoktu. Onların kendi ordularını oluşturabilme yetkileri vardır. Tang Sülâlesi istediği takdirde, asker gönderme yükümlülükleri de bulunmaktaydı. Ayrıca, "Gem-Yular" yönetiminin, Çin'in iç bölgeleri ile sınır düzeyde belirlenen bölgelerde ticaret yapma yetkisi de bulunuyordu.

5. Tang Hanedanlığı, “Gem-Yular” yönetiminde, temsilci, elçi gibi bu bölgeyi ve yönetimi denetleyen kendi adamlarını bulunduruyordu. Onlar bu bölge hakkında sürekli bilgi toplayarak merkezi hükümete aktarıyorlardı.

Çinliler, Çinli olmayan halklar ile olan ilişkilerinde, yabancı grupların İmparatorluk merkezi ile uzak ve yakınlığa göre, farklı politikalar uygulamıştır. Yani karşı taraf kendisinden ne kadar uzakta bulunuyorsa, ona o kadar yumuşak ve gevşek politika uygularken, yakın olanlara ise, daha farklı ve gerektiğinde sert politikalar uygulamıştır. Örneğin, Tang sülâlesi, “Gem-Yular” yönetimindekilerden vergi toplamazken, bu bölgelerden Çin’in iç bölgelerine ya da yakınlarına göç eden Çinli olmayan gruplardan vergi toplamıştır. Onlardan, Çinlilerin yerine getirdikleri yükümlülükleri yerine getirmesini istemiştir (Wang, 2001:114). Bu durum Bilge kağan yazıtlarındaki şu satırları hatırlatmaktadır: “Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırp, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanulsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok Türk milleti, öldün; Türk milleti, öleceksin! Güneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersen, Türk milleti, öleceksin!” **BKK6-7.**

Tang Hanedanlığına göre, çevresindeki “Barbar’ların “itaat” ederek Çin’e baş eğmesi, yurdun asayişiydi”. Dolayısıyla, “Gem-Yular” sistemi bu ülküyü gerçekleştirebilecek masrafı az, kârı büyük olan yönetim stratejisiydi. Bu sistem, yabancı millet toplumlarına göre, Çinlilerin çok eskilere dayanan “yabancıyı yabancı eliyle idare etmek” ve “yabancıyı, yabancı ile kontrol altında tutmak” politikasından başka bir şey değilken, Çin imparatorluğu açısından, Çin merkezine itaat ettirmenin “Yabancı/Barbar” bölgelerindeki diğer çeşidiydi. Yani “Gem-Yular” sisteminin uygulandığı bölgeler, bu dönemlerde Çin’in bir parçası olarak görülmemiş sadece, Çin’e göre “hafif içselleştirilmiş” ve gelecekte Çin’e eklenilebilecek, Merkez Çin ile bütünleştirilebilecek topraklar idi (Wang, 2001:115).

“Gem-Yular” sistemi sırasıyla, *Duhufu* (都护府-Koruyucu

İdaresi), Dudufu (都督府 -Baş komutanlık idaresi), Jimi yönetimi (羁縻州-Gem-yular yönetimi) gibi üç dereceye ayrılmıştır. Çinli olmayan milletlerin temsilcilerinin idareciliğini yaptığı Başkomutanlık ve Jimi yönetimin üstünde, Tang Hanedanlığı tarafından tesis edilmiş olan, bölgedeki tam yetkili Hanedanlık temsilcilerinin görev yaptığı *Koruyucu İdaresi (Duhufu 都护府)* vardı. Koruyucu idarenin hepsinde belirli sayıda hazır askeri güç bulunuyordu. Bu idare, bir taraftan "Gem-Yular" yönetimi dahilindeki halklar içindeki farklı sesleri hatta bağımsızlık taraftarlarını bastırma, yok etme görevlerine üstlenirken, diğer taraftan bu yönetime karşı dışardan yapılacak saldırılara karşı koyma işlevini de yerine getiriyordu. Çinlilere göre, "Gem-Yular" yönetimini kabul edenler, Çinlilere itaat etmiş Çinli olmayan millet grupları, yani yabancılar idi (Wang, 2001: 116).

Tang sülâlesi dışarıya yönelik genişlemede, silah kullanmak yerine, kültürel genişlemeyi seçmiştir. Tang sülâlesinin kültürel güce dayanarak çevresindeki yabancıları Çinlileştirmesi, aslında Çinlilerin, kökleri çok eskilere dayanan "Huaxia'lar ile Barabarlari Dönüştür" düşüncesinden esinlenmiştir. Ancak Huaxia kökenlilerin kurdukları sülalelerin en önemli özelliklerinden biri, Çin ana karasında devlet kuran Çinli olmayan milletlerin aksine, "İçeri ve dışarı" ayırımı üzerinde ısrarcı olmalarıdır. Buna göre, öncelik Çinlilerin tam egemen olduğu iç bölgelerdeki siyasal, kültürel ve sosyal birliğinin ve bütünlüğünün sağlanması ve savunulmasıdır (Wang, 2001: 137). Tam egemen olduğu bölgelerde siyasal, kültürel ve sosyal bütünlüğü sağlamış olan Çin, "Çevre" denilen dışarıda, yani bir önceki Çinli olmayan sülale döneminde⁴ Çin topraklarına eklenen veya eklenmesi muhtemel bölgelerin kademeli olarak Çin

⁴ Günümüzdeki Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içindeki geniş topraklarda tarihte çok sayıda hanedan ve sülaleler kurulmuştur. Bunların içinde çok sayıda Çinli olmayan milletler veya halklar özellikle Çin'in kuzeyinde yaşamış olan Altayistik halklar örneğin, Hunlar, Türkler, Moğollar ve Mançuların Çin sınırları içinde hatta bütün Çin topraklarında devlet kurduğu bilinmektedir. Örneğin Çin tarihindeki en son feodal sülale olarak adlandırılan Qing Sülalesi (1644-1911) Mançular tarafından kurulmuştur. Yuan Sülalesi ise Moğollar tarafından kurulmuştur. Bugün bu sülaleler Çin'in Ortodoks sülaleleri olarak kabul edilmektedir. Her şeyden önemlisi Bugünkü Çin Halk Cumhuriyeti'nin sınırlarını Han Çinlileri değil Mançular şekillendirmiştir. Mançulardan önceki Ming Sülalesini (1368-1644) kuran Han Çinlilerin sınırları içinde Tibet, Doğu Türkistan ve Moğolistan hatta güneydeki birçok bölgeler, Mançurya yoktu. Bu bölgeleri Mançular istila etmiş idi.

toplumuyla bütünleştirilmesi için ilgili bölgelerin merkez Çin'e siyasi, ekonomik, kültürel ve psikolojik açıdan bağımlı hale getirilmesine çalışılıyordu.

Çinlilerde ve Çin kökenlilerin kurduğu sülâle ile Hanedanlıklarda çoğulculuğa müsaade etmemek, homojenliği savunmak gibi bir anlayış ve düşünce geleneği vardır. Bu nedenle Jimi politikası ile özerklik statüsünde yönetilen bölgeler, çoğu zaman Çinlilerin saldırısına bilhassa yetkilerinin kısıtlanmasına, kendi değer ve anlayışlarının zorla dayatılmasına maruz kalabiliyorlardı. Hatta Jimi yönetimindeki Çinli olmayan halklar her açıdan Çin'e bağımlı hale getirildiğinde, Jimi politikası aşamalı olarak yürürlükten kaldırılıyor ve Çin'in iç bölgeleriyle aynı politika uygulanmaya başlıyordu. Bu çeşit politikalar baskıcı olmaya başlayınca Çinlilere karşı isyanlar gerçekleşirdi. Bu isyanlar her zaman Çinlilerce kanlı bir şekilde bastırılıyordu. Bastırılan topluluk, her seferinde yapılan Çin müdahalesi ve baskılamaları sonucunda güç kaybederek direnci kırılmış oluyor ve Çinlilere daha bağımlı hale gelmeye başlıyordu. Dolayısıyla Çin merkezi yönetimi bu bölgenin yönetiminde daha aktif olabiliyordu (Tian, 1984: 84).

Tusı Sistemi/ Tusı Zhıdu(土司制度)

Tüm Çin anakarasına hâkim olmuş ve bu topraklar üzerinde eskisinden farklı yönetim tarzı sergileyen ilk yabancı halk Moğollardır. Onlardan önceki yabancıların çoğu, Çin'in bazı kısımlarına hâkim olabilmişlerdi. Moğolların tüm Çin'e hâkim olabilmesindeki belirleyici nedenlerin başında, Moğolların başta Uygur Türkleri olmak üzere Türkistanlılar, Ön Asyalılar ve hatta Avrupalılar ile kurdukları güçlü siyasî ittifaklarının bulunmasıydı (Eberhard 1995: 258-259).

Moğollar geniş Çin coğrafyasına ve güney Asya'nın önemli bir kısmına hâkim olduktan sonra geniş topraklardaki farklı köken ve inançtaki milletleri yönetebilmek için çok daha farklı bir yönetim politikası daha doğrusu ırklar/milletler politikası uygulamıştır. Buna göre Moğollar tebaasını dört gruba ayırmıştır (Eberhard, 1995: 259): Birinci tabakada dört tâli gruba ayrılmış olan Moğollar: en eski Moğol kabileleri, beyaz Tatarlar, siyah Tatarlar, Vahşi tatarlar; İkinci tabakadakiler, Türkistanlı yardımcı kavimler: Naymanlar,

Uygurlar, Çeşitli Türk Boyları, Tunguzlar ve başkalar; Üçüncü tabakadakiler: Kuzey Çinlileri; Dördüncü tabakadakiler ise Güney Çinlileri ve diğer Güneyli kavimlerden oluşuyordu. Moğollar en üst tabakada bulunuyorlardı. En alt katmanda ise Çinliler bulunuyordu ve yasalara göre, onların hemen hemen hiçbir hakkı bulunmuyordu. Onların başkalarıyla evlenmeleri ve silah taşımaları yasak edilmişti. Başka dilleri özellikle Moğolca öğrenmeleri yasaklanmıştı. Onların siyasete ve bürokrasiye katılmalarının önü kesinlikle kapalıydı. Böylelikle Moğollar, Çinliler üzerinde tam hakimiyet kurmaya çalışmışlardı.

Moğollar döneminde uygulanmaya başlanmış olan ve Ming döneminde Çinlilerin daha fazla işine yarayan Tusi sistemi(土司制度), Çin tarihindeki Çinli olmayanları idare etmenin bir diğer versiyonunu oluşturmuştur. Moğollar, asırlardan beri Çinlilerin baş edemediği bugünkü güney ve güneybatı Çin çevresindeki bölgeleri istilâ ederek, bu bölgelerde Tusi sistemini uygulayarak bölgenin zamanla Çinlileşmesi ve Çin kültürünün bu bölgelerde hâkim olmasında önemli roller oynamışlardır. Tusi sistemini, Moğollar ilk olarak bu bölgelerde uyguladı. Bu sistemin amacı: işgal edilen bölgelerdeki halkları, kendi bölgesinde, Moğollara sadık olan yerlilerce yönetmek ve onlardan vergi toplamaktı. Yani, İmparatorluk tarafından tanınan yerli başkanın idaresinde bu bölgeyi yönetmekti. Merkezi yönetim, tanıdığı başkanın yetkisinin oğluna doğrudan geçmesini kabul ediyordu. Ayrıca bazı sınır bölgelerdeki Tusi'ların asker bulundurmasına da imkân tanıyordu. Bu sistem, yerli halkın lideri açısından bakıldığında, kendisinde Çin imparatoruna karşı koyabiliyor, yeterli güç olmadığından, sadece Çin sarayından elde edeceği bir Tusi unvanı ile kendisi ve evlatlarının, kendi halkı arasındaki siyasî nüfuzu ve konumunu korumuş olacak, hatta bir adım ilerleyerek halkı arasındaki itibarını yükseltebiliyordu (Wang, 2001: 142).

Şüphesiz, Tusi sistemi, Çin imparatorluğunun geleneksel “*Yabancıyı yabancı eliyle yönet*” ideolojisinin uzantısıdır ki, Tang ve Song döneminin “*Gem-Yular*” sisteminin etkisinde kalmıştır. Ancak hem şekil, hem içerik bakımından Tusi sistemi ile “*Gem-Yular*” sistemi arasında büyük farklılıklar vardır. Bu farkları ve Tusi sistemin özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür

(Wang, 2001:145, Wangj & Ningxiao, 1995 :89-90):

1. Tang ve Song dönemlerinde, hanedanlık tarafından atanmış “Gem-Yular/Jimi” yönetimi başkanları, kendi halklarının başkanları olma durumunda ve aynı zamanda Çin hanedanlıkları tarafından da tanınıyor ve kabul ediliyordu. Hanedanlık, bu bölgelerden vergi toplamıyor ve ahalinin nüfusuyla da ilgilenmiyordu. Üstelik bu bölgelerde Çin yasaları geçmezdi, kendi törelerine göre idare ediliyorlardı. Bölgeler arasında çatışma çıktığında, hanedanlık sadece arabulucu rolünü oynuyordu. Yani Tang ve Song hanedanlıkları dönemindeki “Gem-Yular/Jimi” sistemine tabi olanlar bağımlı devlet statüsündeydiler. Bu ülkeler, Çin’in egemen ülke olduğunu kabul etmek kaydıyla nispi bağımsızlığı olan, Çin’e bağımlı ülke yönetimleriydi. Fakat, Tusı sisteminin uygulandığı yabancı halk bölgeleri ise, açıkça Çin sülalelerinin bir parçası olarak belirtilmiş bölgeler idi.
2. Tusı sistemindeki bölgeleri yöneten başkanlar, yönettiği bölge nüfusunu ve ekilebilecek arazilerin miktarlarını Çin merkezi yönetimine bildirmek, nüfusa göre vergi vermek zorundaydı. Ming dönemine gelindiğinde bu bölgeler, fazlasıyla vergi ödemek ve Çinceyi mecburi olarak öğrenmek zorunda kalmışlardır. Oysa bu durum “Gem-Yular” yönetiminde geçerli değildi.
3. Tusı sistemi, uygulandığı bölgeler ve yönetilen halkların her yönüyle Çin’e daha sıkı bağlanmasına, Çinli olmayan milletlerin Çinleşmesine vesile olmuş veya zorlamıştır. Özellikle Moğol döneminde başlayan Çince eğitim ve Çin felsefesini yayma (önceleri sadece yönetici konumunda bulunan yerlilerin çocuklarına yönelik) girişimi, Ming döneminde özellikle, 1382 ve 1395 yıllarındaki fermanlar ile bu bölgelerde, Çincenin ve Konfüçyüs felsefesinin öğretilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Konfüçyüs eğitim sisteminin, bu bölgelerde yaygınlaştırılmaya çalışmanın amacı çok açıktır: Çin kültürünün yaygınlaştırılması ve Çinli olmayan milletlerdeki farklılıkların ortadan kaldırılmasını hızlandırmak idi.
4. Konfüçyüs değerler eğitiminin Tusı bölgelerinde yaygınlaştırılmasıyla, sınır bölgelerin Çinleştirilmesi hızlanmıştır. Ming döneminde, Guizhou bölgesinde Konfüçyüs eğitimi veren toplam 69 farklı düzeylerde okul bulunmaktaydı. Bu dönemden itibaren, Miyav, Buyi gibi Çinli olmayan milletlerde Çince ad ve soyadı alma alışkanlığı, Çinliler gibi şecere yazma geleneği

şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Kecü⁵ sınav sisteminin, Tusu bölgelerinde uygulamaya konulması, Önce yönetici tabakasının Çinleşmesini hızlandırdı. Yunnan, Guizhou gibi bölgelerde Kecü sınav sistemi 1408 yılında uygulanmaya başlandı. Bu tarihten itibaren, Tucia ve Zhuang milletleri içinden çok sayıda Kecü sınavını kazananlar çıkmaya başlamıştır (Wang, 2001: 149).

5. Kecü sınav sisteminin uygulanması, yönetilmekte olan azınlık gençlerinde, yönetimde iş bulabilmenin ve yükselbilmenin tek yolunun Kecü'den geçtiği düşüncesinin derinden yerleşmesine; Çinliler nezdindeki haklarında oluşan "siyasî güvensizlik"i kırmanın yolunun Konfüçyüs felsefesini öğrenmek ve değerler sistemini benimsemekten dolayısıyla Çin'in siyasal, sosyal kültürüne hâkim olmaktan geçtiği anlayışının yerleşmesinde büyük katkı sağlamıştır. Böylelikle, Çinli olmayanlarda kendiliğinden Çin kültürünü benimsemeye ve bürokrasi sınıfına katılmaya başladığında, otomatik olarak Çinleşme gerçekleşmeye başlıyordu (Wang, 2001: 149).

Ming sülâlesinin ortalarında, Ming yönetimi çeşitli endişelerle gücü nispeten büyük olan bazı Tusu reislerinin güçlerini kırmak ve tamamen kendine bağlamak için, bu bölgelere doğrudan kendi

5 Kecü, Çince yazılışı 科举/Keju olan bu sistem, Sui ve Tang dönemlerinden itibaren Mançu-Qing sülâlesinin sonlarına kadar 1000 yıldan fazla zaman zarfında yönetici ve bürokratları seçmek için uygulanmıştır. Kecü, bir çeşit memur, yönetici seçmek için uygulanan sınav sistemi idi. Yani pratik ve geleneksel bilgiler üzerine yapılmış olan imtihanla bürokrat, asker, katiplik ve kalem işleri yapacak olanlar seçiliyordu. *Kecü sistemi* Tang döneminde resmî olarak uygulamaya konulmuştur. Bu sistem, Çinlilerin "Çin asilzadeleri doğuştan değildir" şeklindeki temel inancı esasında şekillenmiş, Çinlilerin yaygın deyimiyle "İnsan aslında aynı" akidesini esas almıştır. Bu sistemin köklerinin Han sülâlesi dönemindeki mülki yöneticileri seçme-yükseltme sistemine kadar gidebileceği ve onun temelinde şekillenmeye başladığı bilinir (Lin, 1995: 48). *Kecü sistemi*, Tang döneminde mükemmelleşerek 1905 yılına kadar devam etmiştir. Sonraki sülâlelerde bazı değişikliklere uğramış olmakla birlikte, genellikle yoksulluktan yetki-şöhrete uzanan, toplumdaki herkese açık bir yol olmuştur. Dolayısıyla bu sistem, her zaman gerçek kabiliyet sahiplerini seçemezse de genellikle yetenekli insanları yönetici olarak seçiyordu. Bu sistem köylerdeki yetenekli insanların şehre girmesine, üst tabakalardaki yaşam gücünü yitirmiş olanları eleyerek ve diğer boşlukları doldurarak, toplumun selameti için zarurî olan, içsel yeniden üreme yeteneğinin daimiliğini ve sistemin bütünlüğünü temin ediyordu. Asırlardır devam eden bu sistem, yönetici sınıfın kalitesi için çok önemli olan seçici ve seçkinleştirici işlevini üstlenerek toplumun istikrarını sağlamıştır (Lin, 1995: 49). Kecü sınavıyla herhangi bir Çin vatandaşı, kendi sosyal konumunu yükseltebiliyordu. Dolayısıyla Çin'de sabit bir sınıfın oluşmamasını sağlayarak, Çin toplumundaki sosyal istikrarın önemli bir kültürel unsurunu temin ediyordu. Çinin Soy Sistemi, nüfusun çoğalmasını dolayısıyla ırkın ebedi devamlılığını garantiye alırken, Kecü Sınav sistemi ise, devletin nüfusunun kalitesine yönelik seçmesini sağlayarak sağlam yönetici kadronun tekrar çoğalmasını, evlattan evlada devam ettirmesini temin etmiştir.

yöneticilerini göndererek, uygulanmakta olan Tusi sistemini tamamıyla kaldırmıştır. Bu tarihten sonra Çin ile bu bölgeler arasındaki idarî, sosyal ve kültürel bütünlüğü sağlamak için daha farklı yöntemlere başvurulmaya başlandı. Bu uygulamanın adı, Çin yıllıklarına “改土归流 *gaitu guiliu*” yani “Tusi’yi değiştirerek umumi akıma uydurmak” diye adlandırıldı. Bunun ikinci bir anlamı ise Çin hanedanlığı, Çinli olmayan milletler bölgesindeki dolaylı yönetime son vererek doğrudan Çinlilerin yönetimine geçmek manasında idi. Çünkü ilk dönemlere göre, Çinliler, bu Çinli olmayan toplulukları daha yakından tanımış ve daha fazla kendine bağımlı hale getirmiştir. Ayrıca, bölgedeki Çin kökenli göçmenlerin sayısı da nüfus dengesini etkileyebilecek düzeye gelmiştir. Zaten Çinli yöneticilerin Tusi sistemi uygulanan bölgelerdeki nihaî amaçları da bu sistemin tamamen ortadan kaldırılması ve bölgeyi kendi adamlarıyla kendi istekleri doğrultusunda doğrudan yönetmekti (Wang & Ning 1995: 89-90). Tusi sisteminin uygulanmasıyla, Çin’in toprakları fiziki olarak genişlemekle birlikte “kültürel Çin”de ona paralel olarak genişledi, devlet tarihinde görülmemiş derecede geniş topraklarda sosyo-politik ve sosyo-kültürel birliği sağlamış oldu.

Moğollardan önceki Çin’in hanedanları/sülaleleri çevresindeki Çinli olmayan halklara yönelik olarak genellikle “Gem-Yular” politikasını uygulamıştır, dolayısıyla bu bölgelerde Çin’in “Cihan düzeni” tam uygulanmamıştır. Ancak Tusi sisteminin uygulanmasıyla, Çin’in yöneticileri, Çinli olmayan halkları dolaylı olarak yönetmiştir. Fakat bu bölgelerin Çin’in iç bölgeleriyle bütünleşmesi ve Çinli olmayan halkların Çinlileştirilmesi için aktif uygulamalara müracaat edilmiştir. Özellikle Ming Hanedanlığı, Moğolların Tusi uygulamasına varislik etmiş ve daha ileri götürerek bu bölgelerin kendi idarecileri tarafından doğrudan yönetilmesini sağlamıştır. Bu bölgelerde kendi idaresini tam oturtuktan sonra, yerli halklara yönelik çeşitli kısıtlamaları getirerek sonunda tamamen Çinlileştirilmesi yoluna gidilmiştir. Yani Moğol dönemindeki Tusi sistemini tamamen değiştirerek, bu bölgelerdeki Çinli olmayan yabancı milletleri doğrudan yönetmiş ve bu bölgelerin Çin’in iç kısımları ile bütünleşmesini ve Çinleşmesini hızlandıran uygulamaları ısrarla icra etmiştir (Wang, 2001: 159).

Çinliler kendilerini hep yabancıardan tecrit ediyordu; yabancılara aşağı kültürde insanlar, sulh bozanlar ya da kötüler gözüyle bakıyordu. Bu hissini bütün Ming devri boyunca devam ettiği bilinir (Eberhard, 1995: 270). Bunun en somut uygulamaları, Çinlilerin Moğollara ait her şeyi yasaklaması ve çıkarttığı hükümdarlık fermanları ile Çinli olmayanların kendilerine özgü gelenek-görenek, örf-adet ve dillerini zorunlu olarak Çinlileştirmesidir (Fei, 1999: 18). Özellikle Mingli'ler, Moğol döneminde fazlasıyla Çinli olmayan unsurların Zhongyuan'a girmiş olmasını tehlikeli gidişat olarak algılamıştır. Bu durumu "barbarların" Çin'de çoğalmasının ve bir arada yaşamasının Konfüçyüscü değerleri bozabileceği ve Çinlilerin geleneklerini tehdit edebileceği yolundaki geleneksel korkudan hareketle sınırları içindeki Çinli ve Çinli olmayanların ülke sınırları dışıyla ilişkilerini keserek toplumunun iç bütünlüğü ve birliğini kesin olarak sağlama yönünde politikalar uygulamıştır. Örneğin, Ming Sülalesinin kurucu hükümdarı Zhu Yuanzhang'ın sınırları içindeki Müslümanlara yönelik tutumu günümüzdeki Çin Komünist Partisinin Doğu Türkistan'daki Müslüman Türklere yönelik uygulamaları ile paralellik göstermesi düşündürücüdür. Bahsi geçen Ming Hanedanının meşhur hükümdarı Zhu Yuanzhang/ 朱元璋 1372 yılında yayımlanmış olduğu fermanında şu hususlara yer vermiştir: "Moğol Renklileri Çin'de yaşıyorlar, Çinliler ile evlenmelerine müsaade edilir, kendi halkı/türündekilerle karşılıklı evlenmeleri men edilmiştir/ 蒙古色目人现居中国, 许与中国人结婚姻, 不许与本类自相嫁娶"⁶. Ayrıca, Müslümanların kendi dillerinde konuşmaları, kendi yazısının kullanmaları ve kendi dini ve milli kıyafetlerini giymeleri, İslami ad ve soyadlarını kullanmaları külliye yasaklanmıştı⁷. Mançuların da tamamen aynı olmamakla beraber benzeri uygulamalara başvurduğu söylenebilir (Cagnat-Jan 1992: 78).

⁶ Orijinal tarihi belge için bakınız: Büyük Ming Kanunları/大明律, &. Cilt/ 卷律, "Moğol Renklilerin Evlilik Maddeleri/ 蒙古色目人婚姻條", Ayrıca bakınız: Zhou Jianxin (周建新), Döngenlerin Oluşumunda Karışık Evlilikler/ 回族形成发展过程中的族际族内通婚, Merkezi Milliyetler üniversitesi Dergisi/ 中央民族大学学报, 2001/3, s.54

⁷ Daha geniş bilgi için bakınız: Ma Mingda (马明达), Zhu Yuanzhang'ın Renklilere Ayrımcılığı/ 朱元璋 歧视色目人, Döngen Araştırmaları/ 回族研究, 2006/1. Ayrıca, bakınız: Karluk, Abdürreşit Celil, Çin Halk Cumhuriyeti'nde Dini Yapı ve Müslüman Milliyetler, TYB Akademi Dergisi, 2017/20, Çin Özel Sayısı. Sayfa: 9-48.

Moğol döneminin bir başka özelliği, dine karşı hoşgörülü davranış gibi kozmopolit bir anlayışa, daha önce ve sonraları Çin’de hiç rastlanılmamış olmasıdır. Moğolların bu tutumu sayesinde Müslüman Türklerin, ta Türkistan’dan başlayarak Çin’in iç bölgelerine kadar yerleşmelerini mümkün kılacak elverişli şartları yaratmışlardı. Bu sayede İslâm, Çin’de hızla yayılmaya başlamış idi (Brakär, 1988: 75).

Mançu – Qing Döneminde Çinli Olmayan Halkların Yönetimi

Mançu Qing sülâlesi (1644-1911) Altay kavimlerinden olan Mançular tarafından kurulmuştur. Mançular, Ming topraklarını fetihlemekle kalmamış Asya kıtasının Doğu, Güney ve Orta Asya bölgelerine kadar genişlemiş, Çin anakarasında Moğollardan sonra çok geniş topraklarda devlet kuran ikinci büyük yabancı kavimdir. Mançular Çin’e hâkim olduktan sonra Ming Hanedanlığına ait birçok idari uygulamalara aynen devam etmiştir. Mançular, Qing sülâlesini kurduktan sonra sınırları içindeki etnik çoğunluk olan Çinlilerin tam desteğini almak için, Çinli olmayan bölgelerin her açıdan Çinlileşmesi ve Ortodoks Çin toplumuyla bütünleşmesi için de Çinli düşüncesi ve yönetim kültürüne müracaat etmiştir. Ming döneminde hızlanan Çinlileştirme ve kültürel sınırları sürekli genişletme ülküsü Mançular döneminde de devam etmiştir (Wang, 2001: 159, Wang & Ning, 1995: 90). Bu doğrultuda, Ming döneminde başlayan İslâm karşıtı politikalara da devam edilmiş, İslâmiyet’i sürekli olarak baskı altında tutmuştur (Brakär, 1988: 176). Bu doğrultuda Mançular, tamamen kendi kontrolünde bulunan Müslümanlara yönelik şöyle bir uygulamaya başvurmuşlardır: *Eğer bir Müslüman yasalara aykırı davranırsa, cezası kat be kat ağırlaştırılarak cezalandırılacaktır. Bu yasa, yerel idarelerde değişik şekilde yorumlanarak şu şekilde uygulanmıştır: “Müslüman, bir Çinliyi yaralarsa, onun cezası bire on olur. Çinli bir Müslüman’ı yaralarsa, onun cezası ona birdir”.* Mahkemeler karar verirken her zaman kendi keyiflerine göre davranabiliyorlardı. *“Eğer bir Müslüman, bir Çinliyi öldürürse, cezası mutlaka ölüm olurken, bir Çinli, bir Müslüman’ı öldürürse, sadece cenaze giderleri olarak 24 ser gümüş ödemesi yeterli oluyordu”* (Huang, 1984: 395).

Mançular, Çin sınırları içine Türkistan’ın doğusunu Tibet ve

Moğolistan'ı da dahil ederek adeta merkez Çin'e bir çevre bölge kazandırmıştır. Mançuların egemenliği süresinde (1616-1911) Çin sınırları içine alınan diğer Çinli olmayan milletlere göre, Moğol, Türk ve Tibetlilere yönelik uygulamalar farklılık arz etmiştir. Yani, bu bölgelerdeki yerlilerin eski sosyal örgütlenme tarzına fazla karışılmamıştır. Sadece, Türkistan'ın Ürümçi ve civarındaki doğu bölgelerde Çin'in iç bölgelerinde olduğu gibi nahiye, aymaklar tesis edilerek Çin tarzı yönetimi uyguladığı bilinmektedir. Türkistan'ın geç istilâ edilmesinden özellikle, Türkistan'ın her yönüyle Çin'den çok farklı bir toplum ve kültür yapısına sahip olmasını göz önünde bulunduran Mançular, bölgenin Çinli toplumundan uzak kalmasına ve Çinli göçmenlerin özellikle Tanrı dağının güneyine, yerleşmesine pek müsaade etmemiştir. Bu bölgelerde bulunan Mançu ve Çin kökenli asker, idareci, tüccarlar ile yerli Türklerin yerleşim birimlerinin bir birinden ayrı olmasına özen gösterilmiştir. Dolayısıyla, Türkistan'da toplam 18 Çin şehri inşa edilmiştir. Yani Türkler, Yöneticiler tarafından "Laocheng (eski şehir)" ya da "Huicheng (Müslüman Şehri)" diye adlandırılan şehirlerde yaşarlarken, Çinliler, Döngenler ve Mançular ise sonradan inşa edilmiş olan "Xincheng (Yenişehir)" ya da "Hancheng (Çinli/Hanzu Şehri)" dedikleri şehirlerde yaşıyorlardı (Wang, 2001: 164-170).

Çinlilere göre, Mançular Türk, Moğol ve Tibetlileri, Çinliler karşısında, kendine—Kuzeyli kavime--yakın görmüş, her zaman onlara ayrıcalıklar tanımıştır. O bölgelerden gelen heyetleri hep Çin Seddinin dışında—kuzeyde-- kabul etmiştir. Türk Begleri ve Tibet Laması kendi bölgesinden Mançu imparatoruna ziyarete geldiğinde, mümkün olduğunca Çinlilerin bulunmadığı, kuzey yollarından gelmesine özen göstermiştir. Tüm imparatorluk mensuplarına özellikle, Çinlilere zorunlu kıldığı Mançu tarzı giyim-kuşam ve örülmüş uzun saç bırakma zorunluluğunu, Müslüman Türklere zorunlu kılmamış, sadece yönetici Beglere mecburi kılmıştır. Ayrıca Konfüçyüs eğitimi ve Çince zorunluluğunu Türklere zorlamamış aksine, Beglerin çocuklarının Mançu dilini öğrenmesini istemiş ve özendirmiştir. Bu bölgelerin kendi para biriminin kullanılmasına da müsaade etmiş, Çin kültürünün yayılmasını engellemiştir. Bu durum Çinlilere göre, bölgenin

Huaxialaşması ve Çinlileşmesini engellemiş hatta Türklerde Çin vatandaşlık bilincinin bugüne kadar gelişmemesine de neden olmuştur (Wang, 2001: 170-173,184).

Mançuların başlangıçta gerçekten buna benzer politika uyguladıkları görülmüştür. Yani, Çinli olmayan milletlerin denetimini yavaş yavaş Çinlilerin elinden almaya çalışmışlardır. Mançular ilk olarak, Moğol İşleri Bakanlığını genişleterek yeni istilâ edilen Tibet, Türk ve diğer kuzey kavimleri ile Ruslarla ilişki kuran bir Orta Asya Bakanlığı haline getirmiştir. Ayrıca bu kurumun yöneticilerinin tamamen Mançu olmasına özen göstermiştir. Mançular, bu bakanlığın yetkilerinden yararlanarak, Çinlilerin diğer Çinli olamayanlarla kaynaşmasını ve onların dillerini öğrenmelerini yasaklamıştır. Bu uygulama başlangıçta çok ciddi olarak uygulandıysa da, sonraları Mançuların eski dinamizmi kaybetmesiyle ilgili uygulamalar eskisi gibi uygulanamaz olmuştur (Cagnat-Jan 1992: 78). Ancak, Mançuların Türkler arasında uyguladığı Beglik sistemi, Türklerin güçlü bir birlik oluşturmasını her zaman engelleyerek dağınık halde kalmalarına neden olmuştur. Diğer taraftan Mançulara karşı girilen her eylem, davranış süratle ve acımasız bir şekilde bastırılmış, bazı köklü aileler yok edilmiş ya da göçe zorlanmıştır. Hatta emin olamadıkları bazı Türk ileri gelenlerini Pekin'e götürerek kendi nezaretinde tutmuştur (Wang, 2001: 174).

Modern Çin'de Çinli Olmayan Halkların Yönetimi

Milliyetçi Çin Dönemi

Çin'in dışarıya kapalı olan binlerce yıllık kalın duvarları ve kapıları Batılıların top ve tüfekleri ile açılmasından sonra (1840) Çinliler Batı'ya ve dış dünyaya açılmaya başlamışlardır. Özellikle Japonya ve ABD'ye gidenler içinde, okuyanların sayıları çoğalınca kültür merkezci geleneksel Çinlilik, Batı tarzı etnos merkezli milliyetçilik fikirlerinden etkilenmeye başlamıştır. Bu etkileşim sonunda kültürel Çincilikten beslenen ırkî Çin merkezli milliyetçilik fikri gelişmiştir. Önceleri Mançu düşmanlığı, daha sonra başta Japon düşmanlığı olmak üzere yabancı düşmanlığı üzerinden inşa edilen Han milliyetçiliği ortaya çıktı. Onlara göre, kültür ve medeniyet olarak kendilerinden çok geride bulunan "Barbar"

Mançular tarafından asırlarca yönetilmek, fazlasıyla gurur kırıcıydı. Mançulardan kurtulmak için halkı-kitleyi harekete geçirmek gerekiyordu. Bunun için Çin felsefesinden esinlenen ancak, Batı metotlarıyla süslenmiş yeni Han şovenizmi nam-i diğer Çin milliyetçiliği güzel bir ilaç olarak belirmiş idi. Sun Zhongshan nam-i diğer Sunyatsan liderliğindeki devrimci-milliyetçiler 1911 yılında Mançu-Qing imparatorluğuna son vererek, Çin Cumhuriyetini kurdular (Mackerras 1994: 54, Wang & Ning, 1995:90).

Çin geleneğinden kopmayan fakat Batı tarzı ulus devlet kurmayı planlayan milliyetçiler arasında, Mançu imparatorluğunun bakiyesinden, yeni bir ulus devlet yaratmanın ideolojik tartışmaları çok keskin bir şekilde sürmüştür. İlk zamanlarda “*Küçük Çin Milleti*” ideolojisi üzerinde yani 1616 yılından beri Çin’i idare etmekte olan Mançuları dışlayarak sadece Çinlilerden (Huaxia) oluşacak millî devlet kurma ülküsü üzerinde tartışıldıysa da sonunda “*Büyük Çin Milleti*” ideolojisinde birleşmişlerdir. Buna göre, Çin Cumhuriyetinin “*Beş Uluslu Cumhuriyet*” olacağına karar verilmiştir. Bu beş ulus; Hanzu (Çinli), Mançu, Moğol, Hui⁸ ve Tibetten oluşuyordu (Mackerras 1994: 54, Wang & Ningxiao 1995:90, Gladney 1998: 19). Bu tasarım aslında Mançuların yönettiği tüm toprakları Çin cumhuriyeti toprakları olarak kabul etme içgüdüsünden kaynaklanıyordu.

Milliyetçi Çin dönemindeki bazı resmî görüşler, Çin’in çokuluslu ülke olduğu gerçeğini inkâr etmiştir. Bu görüşü savunan yöneticiler, Sunyatsan ekibinin ortaya attığı “*Beş Uluslu Cumhuriyet*” ideolojisinin gerçekleşmesini de engellemişlerdir. İlerleyen zaman diliminde milliyetçilerin lideri konumundaki Sunyatsan’ın da eski görüşlerinden geri adım atarak büyük Çin milliyetçiliği ideolojisinin işlenmesi ve yaygınlaştırılması taraftarı olmuştu (Yang, 1984: 57). Onlar Hanzuları, yani Çinlileri devletin esas milleti, diğer Çinli olmayan milletleri klan olarak görmüş, hatta “*Onlar, sadece Çinlilerin büyük-ufak klanları*” olduğunu iddia

⁸ Türkistan Türklerini kastettiği yorumlanır, ancak çok muğlak bir kavram olan Hui/回, Huijiang/回疆 zaman zaman Müslüman Çinliler ve onların yaşadığı bölgeler için de kullanılmıştır. Ancak, Milliyetçi Çin döneminde, Döngenlerin yani Müslüman Çinlilerin ayrı bir milliyet olarak görülmediği sadece İslâm dinindeki Çinli olarak kabul edildiği de bilinmekte idi.

etmişlerdir. Onlara göre “Bu klanlar arasındaki farkın ortaya çıkmasındaki önemli etken farklı coğrafya ve dinî inanç idi” (Fei, 1988: 158, Wang & Ning, 1995: 91).

Milliyetçi Çin yönetimi döneminde, devlet ideolojisi olarak kabul edilen “Büyük Çin Milleti” ideolojisinin hedefi, Çinli olmayan bütün milletlerin Çinlileştirmek ve Çin kültürü içinde kaynaştırmak idi. Bunun için onlar Amerikan usulü asimilasyon–Melting pot/eritme potası-- uygulamasını örnek almışlardı. Onlar geleneksel Çin’in asimilasyon metotlarıyla aile ve soy sistemi⁹ içinde eritmeyi sonunda tek bir Çin milleti yaratmayı

⁹ Çinlilere özgü olan Soy Sistemi (Jiazu zhıdu/家族制度), açık tanımlı, yüksek örgütlenme sistemine sahip, insanların kolay kolay kendi soyunu unutmamasını sağlayan bir sistemdir. Çinlilerde çok erken dönemlerde yaygınlaşan soyadı kullanma geleneği ve seçere yazma alışkanlığı gelecek nesillerin atalarını bilmesini sağlamakla kalmamış, bireyin soyunun devamlılığı ve itibarının yükselmesi, toplumda yer ve şan-şeref edinmesi için sürekli çalışmasına da sağlamıştır. Bu çeşit silinmez sosyal örgütlenme şekli, Çinlilerce bir cevher, her çeşit dünyevi zenginliklerden daha pahalı hatta bir çeşit dinî kokusu olan değişmez değer olarak kabul edilmiştir. Atalar kültürüyle ilgili çeşitli uygulamalar ve töreler onun dinî rengini daha da koyulaştırmıştır. Bu sistem, esasen dinin yerine alarak, insanlara toplumun mevcudiyeti ve ailenin devamlılığı duygusunu vermiş, insanın ebedi kalmak –ölmek-- arzusunu belirli düzeylerde tatmin etmiştir. Bu sistemdeki atalara tapmak, insanlara ebedi ölmek arzusunun o kadar gerçek, o kadar canlı olduğunu gösteriyordu. Bu sistem ailenin şan-şeref duygusunu yetiştirmiş, soylu ve şerefli bir ailenin üyesi olmak Çinliler için ideal bir yarış olmuştur (Lin, 1995: 182). İyi örgütlenme yapısı ve koyu dinî rengi olan Soy Sistemi, Çinliler ile başka soy suuru güçlü olmayan dışardan gelen milliyetler karıştığında, güçlü bir çekim gücüne sahip oluyordu. Böyle bir örgütlenme sistemi hâkim olan toplumda, geri kalmış milletlerin mensupları ve karışık evliliklerden olmuş melez çocuklar, bu soy sistemine katılmak için acele etmiş hatta bir adım ileri giderek kendilerini bu sistemin bir ferdi olarak görmüşlerdir. Bu sistem içinde yer alan fert, her zaman ve hatta nefesi kesildiğinde bile gerçekte ölmediğini, soy sisteminde sürekli olarak yaşayacağını tasavvur etmiştir. Bu çeşit Soy Sistemi, soya mensup fertlerin çoğalmasına–çok çocuk yapmasına doğrudan etki yapmıştır. Örneğin, Lin soyunun uzun bir süre mevcut olabilmesi için, dünyaya çok sayıda Lin soyadını taşıyan çocuklar gelmesi gerekiyordu. Çinliler bu soy sistemi sayesinde, Henen’daki Yahudileri asimile edebilmişlerdir. Henen’daki Yahudiler, tamamen Çinlileşmiş bulunmaktadırlar. Onların domuz etinin yenmemesi gibi inancı artık sadece hatıralarında saklı kalmıştır. Sadece Çinlilere ait olan bu Soy Sistemi ve güçlü ırk şuuru, Yahudilerde de var olan güçlü ırk şuuru yavaş yavaş gevşeterek sonunda tamamen yok etmiştir. Kuzeyde yaşayan Türklerin ırkı şuuru ve gurur duyguları Yahudiler kadar değildir. Ondan dolayı Hunlar, Türkler Çinliler ile temasa geçtiğinde genellikle asimile oluyorlardı. Bundan dolayı Orhun yazıtlarında Çin’den ve Çinliden uzak durulması özellikle ihtar edilmiştir. Bu durumda, Çinin yerlisi olan Çinliler asimile edebilme yönünden dışardan gelen herhangi bir gruptan daha üstün idi (Lin, 1995: 48). Çin Komünist Partisi (ÇKP) iktidarı sonrasında özellikle “Kültür Devrimi” döneminde Çinlilerin Soy Sistemi ağır darbe almıştır. Ancak 1990’lı yıllar sonrası esmeye başlayan “millî değerleri geri dönüştürme” rüzgarlarının etkisiyle unutulmuş veya ağır tahrip edilmiş olan Soy Sistemi tekrar diriltilmeye, ihya edilmeye ve geliştirilmeye başlanmıştır.

öngörmüşlerdi (Yang, 1984: 58). Örneğin, fizyolojik görüntüsü başta olmak üzere dil, din ve kültürel olarak tamamen farklı olan Müslüman Türkleri *asimile* edebilmek için, Müslüman Türk çocuklarına kendi dillerinde kısmi eğitime izin verilmekle beraber tamamen Çince eğitim yapılması, Çin ad-soyadının yaygınlaştırılması ve Çinlilerin kontrolünde eritilmesi öngörülmüştü. Diğer taraftan bu bölgelerin tamamen Çin toprağına dönüştürülmesi ve Çin kültürünün bölgede hâkim kılınması için, hızla ve çok sayıda Çinli göçmenleri yerleştirerek bölgenin etnik yapısını ve nüfus dengesini Çin lehine çevirme yönteminin “*Xinjiang sorununu*” temelden çözmek için en iyi çözüm yolu olduğu kabul edilmişti (Wang, 2001: 29, 230, 232). Bu yöntem daha sonraki ÇKP döneminde aynen ve daha geliştirilmiş versiyonu ile icra edilecekti.

Kısacası, milliyetçi Çin döneminde ister politikacılar ister bürokratlar ya da bilim çevreleri olsun hepsi ülke çıkarlarını her şeyin üstünde tutmuştur. Bu doğrultuda Çin ile çevresinin siyasal, sosyal ve kültürel birliği ve bütünlüğünü gerçekleştirmek için¹⁰, çevresindeki ve içindeki Çinli olmayan milletlerin zorunlu kültürel asimilasyon politikasına tabi tutulmasını savunmuş ve buna uygun

¹⁰ Çin tarihinde, Çin/Huaxia kökenlilerin kurduğu ilk sülâlerden itibaren tekrarlanan bir gelenek vardır. Huaxia kökenliler, Çin anararasında devlet kuran ve Çinlileri yöneten Huaxia olmayan (Çinli olmayan) milletleri yendikten sonra kurduğu hanedanlıklarda uygulamalarında değişmeyen ve tekrarlanan şöyle bir daimi gelenek vardır: ilk olarak yapılan uygulama; topraklarını genişletmek değil, bir önceki “Barbar” ulusun –Huaxia olmayan millet- idare ettiği sınırları içindeki tüm Çinli olmayan halkları –etnik-kültürel-sosyal-siyasal– ortadan kaldırmak ve sosyo-politik ve sosyo-kültürel bütünlüğü sağlamaktır. Dolayısıyla yönettiği Çinli olmayan topluluklara yönelik baskıcı, aşağılayıcı ve her alanda sömürücü politika uyguluyordu. Ancak doğrudan yönetemediği, fakat etkisi altına alabildiği toplum ve ülkelerde ise, Jimi ve Tusi benzeri stratejik politikalar uyguluyorlardı (Tian, 1984: 84). Bu gelenek, etnik Huaxia’ların kurmuş olduğu Qin sülâlesi (Milattan önceki 221-Milattan önceki 206), Han sülâlesi (Milattan önceki 206-222), Tang sülâlesi (518-907), Song sülâlesi (1127-1279) ve Ming sülâlesi (1368-1644) ve hatta Milliyetçi Çin ve ÇKP dönemlerinde de tekrarlanmıştır. Buna benzer Çinli olmayanları aşağılayıcı ve göz ardı edici zihniyet onların tarih yazıcılığına da yansımıştır. Yani, Çin’deki tarih ile ilgili kayıtların büyük çoğunluğu Çince ve Çin kökenliler tarafından yazılmıştır. Yazarların zihniyeti her zaman Çin yanlısı ve meşhur ortodoks anlayışın egemenliğinde olmuştur. Dolayısıyla, bu tarihi kayıtlarda vatansever ve kahramanların çoğunun her zaman Çinli olduğu görülür, Çinli olmayanlar yok denecek kadar az veya onlara hiç değinilmez (Tian, 1984: 82). Ancak Çinli olmayan milletler içinden çıkmış olan aynı nitelikteki insanlar, temsilciler her zaman “Bölücüler, Karışıklık yaratıcılar”, “Milletin çöplükleri”... gibi genel karalamalarla dolu olmuştur (Liu, 1984: 178).

uygulamaları ısrarla icra etmişlerdir.

Çin Komünist Partisi Döneminde Milliyetler Politikası

Çin Komünist Partisi (ÇKP) küresel sosyalist hareketlere paralel olarak özellikle Rus Bolşeviklerinin zaferinden de ilham alarak 1921 yılında Şanghay’da kurulmuştur. ÇKP kuruluşunun başlangıcında Çinli olmayan milletler ile pek ilgilenmedi ise daha sonra ister istemez onlarla ilgili söylem geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. ÇKP iç savaşı bitirerek Çin ana karasına hâkim olduğu Ekim 1949 yılına kadar olan zaman zarfında, Çinli olmayan milletlere yönelik politikasındaki vaatlerinde ve icraatlarında sürekli değişim gösterdiği bilinmektedir. Bu değişim genel olarak aşağıdaki üç aşamadan geçmiştir (Wang, 2001 266):

- 1.1922-1937 dönemi, bu dönemde ÇKP *“Milliyetlerin kendi kaderini kendileri belirleme (Self Determinasyon)”, “Çinli olmayan milliyetlerin kendi millî devletlerini kurmalarını ya da “Millî Özerklik” cumhuriyetleri kurmaları”, Çinli ve Çinli olmayan Milliyetler birlikte Federasyon oluşturmalarını”* teşvik ve teşebbüs etmiştir. Bu tarz söylemler ilgili döneme ait ÇKP dokümanlarında görülmektedir.
- 2.1937-1945 dönemi; bu dönem Çin-Japon savaşının devam ettiği dönem olup, bu dönemde ÇKP kendi ordusunu kurmuş ve Çin’in belirli bölgelerinde kurduğu kendine özgü hakimiyetini pekiştirmeye başladığı dönemdir. Bu dönemde, ÇKP *“Milliyetlerin kendi kaderlerini kendileri belirlemesi”* politikasında değişikliğe gitmiş, *Çinli olmayan milletlerin bağımsız milli devlet kurmalarına karşı* olduğu yönünde söylem geliştirmeye başlamıştır.
- 3.1946-1949 dönemi, bu dönem Çin-Japon savaşının son bulduğu ve ÇKP ile Milliyetçi Çin arasında iç savaşın patlak verdiği dönemdir. Bu dönemde, ÇKP yönetimi *“Federasyon”* fikrinden vazgeçerek giderek Çinli olmayan milliyetlere *“Bölgesel Özerklik”* tanıma yönünde söylem geliştirmeye başlamıştır.

ÇKP’nin egemen olduğu veya olacağı sınırlar içinde yaşayan farklı kökenlerden milletlerin yönetiminde nasıl bir tavır takınılacağı ve hangi uygulamalara baş vuracağı hakkındaki söylemleri esasında ÇKP yönetiminin aşağıdaki yıllarda aldıkları

resmi kararlar sonucunda ortaya çıkmıştır¹¹ (Li, 1993: 110-11):

- 1922 yılındaki ÇKP'nin II. Kurultayında şu şekilde karar alınmıştır: *“Hür Federatif sistem ile Çin'in asli topraklarının birliği gerçekleştirilecek, Moğol, Tibet ve Huijiang¹²'in Çin ile Çin Federatif Cumhuriyetinin kurulması savunulacaktır”*.
- Kasım 1931 yılında, Çin Sovyet bölgeleri tesis edilirken kabul edilmiş olan *“Çin Sovyet Cumhuriyeti Anayasa Taslağı”*nda, Çinli olmayan milletlere yönelik şu ifadeler yer veriliyordu: *“Çin Sovyet hakimiyeti, Çin sınırları içindeki azınlıkların (Çinli olmayan milletlerin) kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme haklarını kabul eder, ayrıca güçsüz, küçük milletlerin Çin'den ayrılarak bağımsız millî devlet kurmaları hakkını da tamamen kabul edecektir”*.
- 1938 yılında Mao Zedong, ÇKP 6. Dönemlik 6. Genel Toplantısında Azınlık milletlere yönelik olarak şu önerilerini ileri sürmüştür: *“Kendi iç işlerini kendileri yönetme yetkileri bulunmakla birlikte Çinlilerle (Hanzu) birleşerek birleşik devlet de kurabilirler”*.
- Mayıs 1941 yılında, Parti Merkez Komitesinin onayladığı *“Shanxi, Gansu, Ningxia sınır bölgelerini yönetme programı”*nda, bir adım ilerleyerek: *“Milletlerin eşit olması ilkesi gereği, Moğol, Döngen milletlerinin Çinliler ile sosyal, kültürel ve ekonomik olarak eşit haklara sahip ‘Moğol-Döngen Özerk Bölgesi’ kurulacaktır”* deniliyordu.
- 1945 yılında Japonya'ya karşı savaş zaferle sonuçlandığında, ÇKP *“Barış ile Devlet Kurma Program Taslağı”*nda açık olarak, *“Azınlık bölgelerinde, tüm azınlıkların eşit konumunu ve onların özerklik hakkını onaylaması gerekir”* şeklinde belirtilmiştir.

ÇKP iktidarı arifesinde ise, *“Azınlıkların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, bölgesel özerklik yönetimi uygulanması gerekir”* denilerek 1950 sonrasında uygulanacak *“Teritoryal Bölgesel Özerklik”* politikasının temelleri atılmıştı. Çin Komünist Partisi,

¹¹ Bu konu ile ilgili daha detaylı bilgi şu kaynakta bulunmaktadır: ÇKP Merkez Cephe Bölümü tarafından hazırlanmış olan *“Milliyetler Sorunu Belgeleri/Yazıtları Külliyyatı Temmuz 1921-Eylül 1949”* ÇKP merkez Okulu Yayınevi, 1991, Pekin.中共中央统战部编 / Zhonggong zhongyang tangzhanbu bian, 民族问题文献汇编 / Minzu wenti wenxian huibian 1921年7月—1949年9月, 中共中央党校出版社 / Zhonggong zhongyang dangxiao chubanshe, 1991.

¹² Huijiang (回疆), milliyetçi Çin döneminde, Müslüman Türklerin yaşadığı bölge için kullandıkları tanımlamadır. Kimi zaman Tanrı dağı'nın kuzey ve güneyini kast ederken, kimi zaman sadece güneyini kastettiği görülür.

Ekim 1949 tarihinde Milliyetçi Çin'i sadece Tayvan'a sıkıştırdıktan sonra Tüm Çin'e hâkim olmuştur. ÇKP yönetimi ilk olarak sınırları içindeki Çinli olmayan halkların çoğunluğunu azınlık millet olarak kabul etmiştir¹³. Çin komünist Partisi, Milliyetçi Çin'in yönettiği bölgelerde kendi ideolojisine uygun idarî yapılanmaya giderken, Çinli olmayan bölgelerde ise, önceden belirlenmiş olan “*Bölgesel Özerklik/ 区域自治*” uygulamasını ilgili azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölgede Çin tarzı özerklik hakkı tanımaya başlamıştır. Bu yöntem, SSCB ve dünyanın diğer bölgelerinde uygulanan “otonom” uygulamalarından tamamen farklı idi. ÇKP yönetimi, “Bölgesel Özerklik” adı verilen bu yöntemi ile Çinli ve Çinli olmayanlar bilhassa Merkezî Çin ile Çevre arasındaki ilişkiyi düzenlemenin çözüm aracı olarak kabul etmiştir.

ÇKP tarafından benimsenen “*Bölgesel Özerklik*” modeli, aslında Çinlilerin geleneksel olarak Çinli olmayan halkları yönetme kültürü temel alınarak Sovyet deneyiminin Stalin tarafından uygulanmış etkin yönteminin bazı özellikleri ödünç alınarak oluşturulmuş idi. Bundan dolayı da Çin tarzıdır. Bu yöntem, Çinli olmayan milletlerin parçalara ayrılmasını kolaylaştırıyordu. İlk olarak Moğollara uygulanmış ve 1947 yılında İç Moğolistan Özerk Bölgesi kurulmuştu. Bu sistemin esas beklentisi kâğıt üzerinde belirtildiği gibi özerklik sistemi uygulanacak farklı grubun bölgesel ve kültürel özerkliğini garantiye almak değil zamanla hedef milletin/halkın Çin ulusuyla tamamen bütünleştirilmesini sağlamaktı. Bu süreç biraz yavaş olsa da büyük kararlılıkla ilerliyordu. Her zaman ihtiyatla ve yavaşlıkla hareket edilerek parçalara da bölünüyor ve sağlamlştırılıyordu. Parçalara ayrılan eski büyük toplulukların Çinlileştirilmesi daha doğrusu merkez Çin ile her alanda bütünleştirilmesi bu yöntem sayesinde daha da kolaylaşıyordu (Cagnat-Jan 1992: 178). En önemlisi, verilmiş olan bazı kısıtlı haklar ise, çoğu zaman bir çeşit “Emniyet supabı” işlevini görüyordu. Bölgede Çin nüfusu ve nüfuzu arttıkça verilmiş kısıtlı haklar geri alınıyordu. Bu süreçte yasalar, yönetmelikler zaman zaman rafa kaldırılabilirdi.

¹³ Çin'deki etno-demografik yapı için bakınız: Karluk, Abdürreşit Celil, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Milliyetlerin Dağılımı ve Etno-Demografik Özellikleri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2009 Güz (11), Sayfa: 63-91.;

1950'li yılların ortaları, "Özerklik" sisteminin nispeten iyi uygulandığı yıllardır. Ancak 50'li yılların sonlarından itibaren başlayan aşırı "Sol" ideolojinin etkisiyle, azınlık bölgelerinde "Özerklik" uygulaması gerçekleşmemiş özellikle, 1957 yılında başlatılan "Yerellik karşıtı" kampanyası fazlasıyla abartılmış, 1958 yılında ÇKP yönetimi milliyetlerin kaynaştırılması ve tamamen asimile edilmesinin "İlericilik" olacağı görüşünü benimsemiştir. Çinli olmayan milliyetlerin hızla Çinleştirilmesi için Çin yanlısı politikalar uygulanmaya başlanmıştır (Guo, 1997:13). 1966 yılında başlayan ve 10 yıl devam eden "Kültür Devrimi" azınlıklara en büyük acıları yaşatmıştır, kimi azınlık toplumlarında tamiri imkânsız tahribatları ortaya çıkartmıştır. Bu dönemde, Özerklik politikasının sadece adı kalmış gerçekte hiçbir şekilde uygulanmamış, azınlıklar sorunu sınıf kavgası çerçevesinde ele alınmıştır. Azınlık temsilcileri ve aydınları "Burjuvazinin temsilcileri", "Revizyonistler" gibi iftiralarla suçlanarak ağır cezalara çarptırılmıştır. Çinlilerden başka milletlerin mevcut olamayacağı dolayısıyla Çinli olmayan halkların hemen ortadan kaldırılması gerektiği savunularak azınlıkların kendine özgü gelenek-görenekleri, millî kültürleri hiçe sayılmış, Çinleştirilmeye zorlanmıştır. Ayrıca, Özerk Bölgelerin bölücülüğü teşvik ettiği iddia edilerek ortadan kaldırılması istenmiş ve bu yıllarda özerk yönetimlerin sadece ismi kalmıştır (Li, 1993: 116, Guo,1997:13). Bu durum 1979 yıllarına kadar devam etmiştir.

ÇKP iktidarı sonrasında, azınlık bölgelerinde özellikle Çinli nüfusu yok denecek kadar az olan Türk/Uygur, Tibet ve diğer büyük azınlık bölgelerinde ilk önceleri daha hoşgörülü politikaları uygulamaya devam etmiştir. Ancak yeni rejim ilgili bölgelerde hegemonyasını kurunca işbu hoşgörülü veya yasalara uygun politikaları giderek değiştirmeye başlamış, ulusal azınlıklara tanınmış olan kısıtlı "özgürlükler" daha da daraltılmaya, sonunda tümüyle ortadan kaldırılmaya başlanmıştır (Brakär, 1988: 209). Örneğin, 1958 yılında ÇKP merkez komitesi, Uygur Özerk bölgesindeki yüksek öğretim kurumlarına gönderdiği bir talimatta: "Uygurca ile yapılan tüm eğitim modeline son verilerek yerine Çin dili ve yazısı ile eğitim verileceğini, bundan böyle eğitim dilinin sadece Çince olacağını, buna paralel olarak mahalli öğretim üyelerinin yerlerini yavaş

yavaş Çinli meslektaşların alacağı" belirtilmişti (Brakär, 1988: 210). Bundan başka, 1966 yılında "İslamiyet'in ortadan kaldırılması için devrimci mücadele grubu" adında bir birim oluşturmuştu. İslamiyet'i ve İslamiyet ile ilgili tüm kurumları yok etmeyi amaçlayan 10 maddelik bir program hazırlanarak ciddi ve tavizsiz bir biçimde uygulamaya konmuşlardır (Cagnat-Jan, 1992: 214). İşte bu dönemlerde, sayısız kitaplar din ile, gericilik ve hurafe ile ilgili diye yakılmış, camilerde domuz besletilmiş, mezarlar türbeler yıkılarak tarlalara dönüştürülmüş...idi. Bu tarz zihniyet 1994 yılından sonra ÇKP yönetiminde tekrar egemen olmaya başladığı Uygur ve Tibet Özerk bölgelerindeki aşırı şoven uygulamalarda bütün çıplaklığı ile görülmüştür.

Mao'un ölümüne dek uygulanan bu politikalar aslında, Maozedong'un "milliyetçi devrimci" kişiliği, Çinli olmayan milletleri hızla asimile etme eğiliminden kaynaklanıyordu (Cagnat-Jan, 1992: 181). 1979 yılında başlayan ÇKP yönetimindeki iktidar şahsiyetlerinin değişmesine bağlı olarak, anayasanın da değişmesi ve özerk bölge yasalarının kabul edilmesi ile azınlıkların bazı hakları yasa ile garantiye alınmış gibi görünmeye başlamıştır. En azından 1980-1990 yılları arasında ÇKP denetimindeki Çinli olmayan milletler 1955'ten sonra ilk defa rahat nefes alma fırsatını yakalamış bulunuyordu. Elbette aradan geçen 25 yıllık süreçte birçok azınlık artık Çinlileştirse de, Çin kültüründen uzak ve aslında neredeyse kendi kendine yeten nispeten bağımsız yapılar örneğin, Tibet ve Doğu Türkistan toplumlarının omurgaları çok ciddi bir şekilde yara almış iken bu süreçte kültürü ve inanç kurumu tamiri imkânsız tahribatlara maruz kalmıştır. İşte bu 10 yıllık süre (1980-1990) onların yaralarını sarma ve kendine gelme süreci olmuştur.

Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nin dağılışından sonra, ÇKP bu ülkelerde uygulanan milliyetler politikasının başarısız olduğundan hareketle, kendi politikalarını tekrar gözden geçirerek, Çinli olmayan milliyetleri, kendilerine daha da bağımlı hale getirebilmek yönünde özellikle, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan Çinlilere daha da bağımlı kılacak veya marjinalleştirecek politikalara ağırlık vermeye başlamıştır (Guo, 1997:20-23). Bu süreçteki en önemli gelişme ise 1994 yılından itibaren Doğu

Türkistan ve Tibet bölgesinde başta Çin anayasası olmak üzere ilgili Çin yasaları (özerk bölgeler yasası, din-inanç yasası, dil-yazı kullanım yasası vs.) tamamen rafa kaldırılarak ilgili bölgelerdeki etnik, dini, kültürel farkların tamamen ortadan kaldırılması için tavizsiz ve ısrarcı politik uygulamalara başvurmuş olmasıdır. Bu durum Doğu Türkistan'da neredeyse 25 yıldır dozu arttırılarak devam etmektedir. Doğu Türkistan'daki uygulamaların değişik versiyonları başta Tibet olmak üzere diğer azınlık bölgelerinde, egemen toplum içindeki farklı inanç gruplarında örneğin Falun tarikatı mensupları arasında da uygulanmaktadır. Bu durum, çok sancılı ve acılı süreci beraberinde getirmekle birlikte çok sayıda insanlık dışı uygulama ve icraatlara imza atılmış olmasıyla dikkat çekmekte ve uluslararası toplumca ciddi bir şekilde eleştirilmekte ve eleştirilmeye devam edilmektedir. Hatta bazı Batılı ülkeler ilgili insanlık dışı uygulamaların durdurulması için tedbir almaya başlamıştır.

Özellikle, Doğu Türkistan bölgesi ÇKP yönetiminin tamamen işgal ve sömürü düzeni ile yönettiği bölge olmasından ötürü, dünyada insanlık dramının en fazla yaşanıldığı bölge olarak bilinmektedir. Bölgeye atanan son ÇKP sekreteri Chen Quanguo/陈全国, bölgeyi tamamen açık hapisane ve polis devletine çevirmiştir. Örneğin 2016 yılında 90 bin yeni polis memurunu işe almış, güvenlik bütçesini neredeyse %356 arttırarak¹⁴ Uygur Türklerinin etno-milliyet, din, kültür ve zihniyet farkını ortadan kaldırmak için akıl almaz uygulamalara başvurmaktadır. 2017 yılından beri uygulamaya konulan "Yeniden Eğitim Kampı" adı altında milyonlarca Uygur Türkünün bahsi geçen Çin tarzı Nazi kamplarında tutmaktadır.

Bu kamp uygulaması başta olmak üzere diğer kendi yasalarına aykırı uygulamaların temel amaçlarından biri Çin için hayati önem taşıyan ve asrın projesi olarak adlandırılan Yeni İpek Yolu projesinin beklenen hedeflerine ulaştırılmasıdır. Bunun için ÇKP yönetimi bölgenin tamamen Çinlileştirilmesi ve sorunsuz hale getirilmesini gütmektedir. Bu içgüdünün temelinde Çin geleneksel

¹⁴ [James Leibold](https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang) and [Adrian Zenz](https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang), <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang>, December 23, 2016. Erişim 15 Ağustos 2018.

düşüncesindeki “Fark=Tehdittir” anlayışının¹⁵ ÇKP zihniyeti ile iyice pekişmiş olmasıdır. Bundan dolayı ÇKP idaresi politik egemenliğini pekiştirdiği sınırlar içinde kültürel homojeniteyi sağlamayı kendi güvenliği ve mevcudiyetinin vazgeçilmesi olarak belirlemiş durumdadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu Çin komünist partisi on yıllar süren kargaşa dönemine son vererek 1980 sonrasında “reform ve açılım” politikası ile ülkesini dünya sistemine entegre etmeye çalışmıştır. Bu süreçte, ülke siyasetinde egemen olan sosyalist zihniyet yürürlüğe giren iktisadi politikalara paralel olarak revize edilmiş ve 1992 yılında Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi sistemini ve söylemini geliştirmiştir. Ekonomik olarak kapitalist sistem ile etkileşime geçen ÇKP, politik olarak daha çok nasyonal sosyalizmi andıran tek partili ve tek adamlı fakat milliyetçi şoven bir yapıya bürünmüştür. Batı dünyasında beklenenin aksine kapitalist ekonomik düzen tarafından desteklenen demokratikleşme Çin’de gerçekleşmemiş, tam aksine Çin ekonomik olarak güçlendikçe daha diktatör, kibirli ve totaliter yapıya dönüşmüştür. Bu durum 2013’te iktidarı ele alan Xi Jinping ile daha da pekişmiştir.

Küreselleşme ile birlikte artan ve yaygınlaşan iletişim ve ulaşım imkanları insanlar arasında kaynaşma ve etkileşmeye imkân verirken hoşgörü kültürü savunulan, yükseltelen değer olmuştur. Gelişmiş Batılı ve bazı Doğulu ülkelerde çoğulculuk ve çok kültürlülük uygulamaları yaygın kabul görürken ÇHC’de tehdit ve tehlike olarak görülmüştür. ÇHC’nin etno-sosyal yapısında var olan ve Çin anayasası tarafından garantiye alınan çok milliyetlilik, çok inançlılık dolayısıyla çoğulcu yapısı, Çin’in anayasası, özerk bölge yasası, dil-yazı ve kültür yasalarına rağmen soğuk savaş sonrasında başta Tibet ve Doğu Türkistan olmak üzere Çin geneline

¹⁵ Bu içgüdü, esasında Çin’in geleneksel düşüncesindeki “Bizden olmayanın, niyeti kesinlikle fahıdır (非我族类, 其心必异, doğrudan tercümesi: Benim türümden/ milletimden olmayanın, niyeti kesinlikle başkadır/kötüdür) felsefi görüşünden beslenmektedir. Bundan dolayı Çin coğrafyasında, politik olarak egemenliğini kurduğu bölgelerde Çin’e özgü kültürel özcülük daima baskın olmuştur.

yayılan politik ve keyfi uygulamalar ile zorla tek tipleştirilmeye – tel dil, tek inanç, tek millet-- başlanmıştır.

Soğuk savaş sonrasında ÇHC, sınırları içindeki farklılıkların yönetiminde adına *Yeni Çincilik* diyebileceğimiz bir zihniyet ve ona müteakib pratik uygulama modeli geliştirmiştir. Bu model, aslında Çin'in geleneksel olarak Çinli olmayan halkları yönetme kültüründe var olan örneğin Ming dönemindeki Çinli olmayan halkları dışlayan, tek tipleştirmeyi ve homejenleştirmeyi savunan zihniyetin Batı kökenli modernist yaklaşımlar ile yoğurularak işlenmiş bir halidir. Bu zihniyetin en önemli özelliği ise tahakkümündeki Çinli olmayan halklara karşı tahammülsüz, saldırgan ve acımasız olmasıdır. Bu tarz zihniyet ile onun türevi olan pratikteki uygulamaları sınırları içindeki en büyük farklı millet olan Uygur Türkleri ile Tibetlilerin fiziki ve kültürel mevcudiyetine yönelik gayri insanı uygulamalarında, kendi toplumundaki Falun tarikatı mensupları ile Hristiyan müritlerine benzer farklı gruplara yönelik saldırgan tavrında ve uygulamalarında görülmüştür. İşin ilginç tarafı 2017 tarihinden itibaren ÇKP yönetimi Çinli olmayan halklara karşı reva gördüğü gayri insanı uygulamalarını meşrulaştırmak için çeşitli hukuki düzenlemelere gitmiş olmasıdır¹⁶. Nisan 2017 tarihinden itibaren Doğu Türkistan'da etnik, dini farklılıkların mevcudiyetini, koruma ve geliştirme refleksini aşırılık, terörizm, ayrılıkçılık gibi marjinal kavramlar veya suçlar kategorisine oturtarak çıkarttığı keyfi yönetmelik ve uygulamalar ile istediği şekilde cezalandırmaya başlamıştır¹⁷. Bu cezalandırma bütün bir milleti düşman olarak ilan edecek düzeye ulaşmıştır. Başta BM kaynakları olmak üzere Çeşitli kaynaklar Doğu Türkistan'daki Uygur Türk nüfusunun %10'dan fazlasının bu süreçte inşa edilen Nazi tarzı toplama kamplarına alındığını

¹⁶ Bu düzenlemelerin başında 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe giren Çin Halk Cumhuriyeti'nin Antiterör yasası/ 中华人民共和国反恐怖主义法, http://www.npc.gov.cn/npc/xinwen/2015-12/28/content_1957401.htm; 1 Nisan 2017 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin Aşırılıkla Mücadele Yönetmeliği/ 新疆维吾尔自治区去极端化条例, <http://www.sara.gov.cn/old/dfgz/395966.htm>, Erişim: 20.09.2018.

¹⁷ Bu konu ile ilgili olarak bakınız: Tanner Greer, 48 Ways to Get Sent to Chinese Concentration Camp—Something terrible is happening in Xinjiang, Foreign Policy, SEPTEMBER 13, 2018.

belirtmektedir¹⁸. Çin'in Doğu Türkistan'da uygulamakta olduğu etnik, kültürel soykırıma varan radikal ve faşist politikalarını "İslami radikalleşme ve aşırılıkla savaş" iddiası ile meşrulaştırmaya çalıştığı artık bilinen bir gerçek olmuştur¹⁹.

Çin'in binlerce yıllık bürokrasi geleneğinde yaygın olan "上有政策, 下有对策" yani "yukarının yönetmeliği/siyaseti varsa, aşağının da muadili vardır" anlayışı özellikle sınırları içindeki azınlıklar veya Çinli olmayan milletler bölgesinde daha yaygın şekilde icra edilmiştir. Diğer taraftan Çin siyaset kültüründeki söylemlerin açık ve gizil olması gerçeği diğer uygarlıklarda olmayan eşsiz bir uygulama tarzıdır. Bundan dolayı Çin kültürü kolay kolay çözülemeyen, tam olarak anlaşılamayan bir zihin ve felsefe yapısına sahiptir. Günümüz Çin Halk Cumhuriyeti'nde Çinli olmayan halklara yönelik uygulamaların kâğıt üzerinde var olan ile pratikteki arasında ve dışarıya tanıtılan ile gerçek arasında muazzam bir fark bulunmaktadır. Çin tarzı "Bölgesel Özerklik" uygulaması kavram olarak dünyanın birçok bölgelerindeki uygulamalara benzemekle birlikte içerik, felsefe ve uygulama tarzı olarak tamamen farklıdır. Bunu anlayabilmek için yukarıda üzerinde durulan hanedanlıklar döneminde uygulanmış olan sistemleri özellikle *Tusi* ve *Jimi* sistemlerinin uygulanış ve ortadan kaldırılma (改土归流) sürecini ve bunun arka planını, felsefesini iyi okumak, anlamak gerekecektir. Ayrıca, Çin'in Şanghai İşbirliği Örgütü'nün işleyişini ve felsefesini iyi anlamak için yine aynı şekilde Han, Tang döneminde Çinlilerce Batı Diyar (西域) veya başka çevre bölgelerde kurdukları çeşitli *Duhufu* ve *Dudufu* uygulamalarını da iyi okumak ve anlamak gerekecektir. Çin'in güçlendikçe birçok uluslararası ve ülkeler arası kurallara uymak yerine ilgili muhatapları kendi kurallarına uydurmaya çalışması gerçeğini de anlayabilmek için Çin'in geçmiş dönemlerindeki Çinli olmayan halkları yönetme, çevresindeki ülkelerle ilişki kurma felsefesini, dolayısıyla bu doğrultuda geliştirdiği modelleri,

¹⁸ Rachel Hamis, Securitisation and Mass Detentions in Xinjiang, <http://theessblog.com/2018/08/18/securitisation-and-mass-detentions-in-xinjiang-by-rachel-hamis-soas-university-of-london/>, August 18, 2018. Ayrıca bakınız: Zenz, Adrian 'Thoroughly reforming them towards a healthy heart attitude': China's political re-education campaign in Xinjiang., *Central Asian Survey*, 5 Sep 2018, Sayı: 4.

¹⁹ Rachel Hamis, Securitisation and Mass Detentions in Xinjiang, <http://theessblog.com/2018/08/18/securitisation-and-mass-detentions-in-xinjiang-by-rachel-hamis-soas-university-of-london/>, August 18, 2018.

stratejileri iyi anlamak lazım gelecektir.

KAYNAKÇA

ZENZ, Adrian (2018), 'Thoroughly reforming them towards a healthy heart attitude': China's political re-education campaign in Xinjiang., *Central Asian Survey*, 5 Sep 2018, Sayı: 4.

Büyük Ming Kanunları/ 大明律, & Cilt/ 卷律, "Moğol Renklilerin Evlilik Maddeleri/ 蒙古色目人婚姻條"

BRAKÄR, Hans (1999), "Çin-Sovyet İlişkilerinde Milliyet Hareketleri", *Stratejik Açından Sovyet Müslümanları ve diğer Azınlıklar*, Ed.:S. Enders Wimbush, Çev.: Yuluğ Tekin Kurat. İstanbul: Yeni Forum Yayınları.

CAGNAT, René- JAN, Michel (1992), *İmparatorlar Beşiği SSCB, Çin ve İslam Arasında Orta Asya Yazgısı*, (Çev: E. Akbulut, T.A. Şensilay), İstanbul: Alan Yayıncılık.

CHEN Liankai/ 陈连开 (1999), Geleneksel Milliyet Anlayışı ve Zhonghua/Çin Milliyeti Tek Gövde Anlayış/ 传统民族观与中华民族一体观, Feixiaotong: Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi/ 中华民族多元一体格局, 中央民族大学出版社, S. 332-353.

DİKÖTTER, Frank (1999), *Modern Çin'in Irk Anlayışı/ 近代中国之种族观念*, Jiangsu Halk Yayınevi/ 南京江苏人民出版社.

BERHARD, Wolfram (1995), *Çin Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. baskı.

FARLEY, John (1995), *Majority-Minority Relations*, Prentice Hall Englewood Cliff, 1995.

FEI Xiaotong/ 费孝通 (1998), *Çin Milliyeti, Çok Köklü Tek Gövdeli Düzeni/ 中华民族多元一体格局*, Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi/ 中央民族大学出版社.

GLADNEY, Dru C. (1998), *Ethnic Identity In China The Making of a Muslim Minority Nationality*, New York: Harcourt Brace College Publishers.

GLAZAER, N.-Moynihan (1973), *Beyond The Melting Pot The Negroes, Puertoricans, Jews, Italians and Irish Of New York City*, Massachusetts: The M.I.T. Pres, Fourth Printing.

GREER, Tanner (2018), 48 Ways to Get Sent to Chinese Concentration Camp—Something terrible is happening in Xinjiang. Foreign Policy, SEPTEMBER 13, 2018.

GUO Hongsheng/ 果洪升 (1997), *Çin ile Eski SSCB'deki Milliyetler Meselesinin Karşılaştırılması/ 中国与前苏联民族问题对比研究*, Pekin: Merkezi Milliyetler Üniversitesi Yayınevi/ 中央民族大学出版社.

HECHTER, Michael (1975), *İnternal Colonialism*, Berkeley; University of California Press.

HUANG Tinghu/ 黄庭辉 (1984), 1863-1873 yıllarında Shanxi, Kansu, Ningxia ve Köknur'da ortaya çıkan Döngen isyanı dönemindeki milliyetler ilişkileri /1862-1873 年陕甘宁清回民起义期间的民族关系” *Çin Milliyetler İlişkisi Tarihi Araştırmaları/ 中国民族关系史研究*, Ed.: Wengdujian/ 翁独健, Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi/ 中国社会科学出版社, S. 394-412.

KOMSİYON (1991), *Milliyetler Meselesi Belgeleri Temmuz 1921 – Eylül 1949/ 民族问题文献汇编 1921 年 7 月 – 1949 年 9 月*, Pekin: ÇKP Merkez Komitesi Merkezi Parti Okulu Yayınevi/ 中共中央党校出版社.

Lİ Qi/ 李琪 (1993). *社会主义初级阶段 民族问题的理论和实践/ Shehuizhuyi Cheji jieduan Minzu Wentide Lilun yu Shujian (Sosyalizm'in ilk evresinde Milliyetler Meselesinin Teorisi ve Pratiği)*, Pekin: Çin Merkez Komitesi Parti Okulu Yayınevi/ 中共中央党校出版社.

LİN Yutang/ 林语堂 (1995), “ *中国人/ Zhongguoren (Çinli)*”, (Çev.: Haozhudong, Shenyihong/ 郝志东沈益洪), Xuelin Yayınevi/ 学林出版社, 4. Baskı.

LİU Xijin/ 刘锡金 (1984), “ *试论民族的融合于同化/ Shilun Minzu De Ronghe Yu Tonghua (Milliyetlerin Karışması Ve Asimilasyonu Üzerine Deneme)*”, *Çin Milliyetler İlişkisi Tarihi Araştırmaları/ 中国民族关系史研究*, Ed.: Wengdujian/ 翁独健, Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi/ 中国社会科学出版社, S. 178-184.

MACKERRAS, Colin (1994), *China's Minority, İntegration and Modernization in the Twentieth Century*, Oxford: Oxford University Pres, 1994.

Ma Mingda / 马明达 (2006), *Zhu Yuanzhang'ın Renkilere Ayrımcılığı/ 朱元璋 歧视色目人, Döngen Araştırmaları/ 回族研究*, Sayı: 1, S.98-101.

SUN Jinyi/ 孙进已 (1984), “ *我国历史上民族关系的几个问题/ Woguo Lishushang Minzu*

Guanxide Jige Wenti”, *Çin Milliyetler İlişkisi Tarihi Araştırmaları/ 中国民族关系史研究*, Ed.: Wengdujian/ 翁独健 Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, S. 108-131.

TIAN Xüzhou/ 田继周 (1984), Ülkemizin Milliyetler Tarihi Araştırmasındaki Bazı Teorik Meseleleri 我国民族史研究中的某些理论性问题, *Çin'in Milliyetleri Belirlemesi/中国的民族识别*, (Ed.: Huang Guangxue/黄光学, Pekin: Milliyetler Yayınevi/民族出版社. S. 70-94.

WANG Jubao, NING Xiao/王炬堡, 宁小 (1995), Çin'deki Milliyetlerin Oluşumu ve Dağılımının Tarihsel Değişimi/中国各民族组成和分布的历史演变, *Çin'in Milliyetleri Belirlemesi/中国的民族识别*, (Ed.: Huang Guangxue/黄光学, Pekin: Milliyetler Yayınevi/民族出版社.

WANG Ke/王柯 (2001), Ulus ve Devlet: Çin'in Çok Uluslu, Birleşik Devlet İdeolojisinin Seçeresi/民族与国家: 中国多民族统一国家思想得系谱, Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi/中国社会科学出版社.

KARLUK, Abdürreşit Celil (2014), İpek yolunun Başlangıç Güzergâhında Tehlikedeki Türk Toplum ve Kültürleri, *Uluslararası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı*, Türk Yurdu Yayınları, Sayfa: 56-76.

KARLUK, Abdürreşit Celil (2017), Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gereksinimleri Üzerine, *Denge*, Sayı:1.

KARLUK, Abdürreşit Celil (2017), Çin Halk Cumhuriyeti'nde Dini Yapı ve Müslüman Milliyetler, *TYB Akademi Dergisi*, Sayı: 20, Çin Özel Sayısı. Sayfa: 9-48.

YANG Puyu/杨朴羽 (1984), Sunyatsan ve Beş Uluslu Cumhuriyet/孙中山与五族共和, *Orta Güney Milliyetler Üniversitesi Dergisi/中南民族学院学报*, Sayı 2, Yıl 1984, S. 53-61.

ZHANG Xuanru/张璇如 (1984), Milliyetler İlişkisi Tarihindeki Birkaç Mesele Hakkında Görüşlerim "民族关系史若干问题的我见", *Çin Milliyetler İlişkisi Tarihi Araştırmaları 中国民族关系史研究*, Ed.: Wengdujian/翁独健, Pekin: Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, S. 57-70.

ZHOU Jianxin /周建新 (2001), Döngelerin Oluşumunda Karışık Evlilikler/回族形成发展过程中的族际族内通婚, *Merkezi Milliyetler Üniversitesi Dergisi/中央民族大学学报*, Sayı: 3, S.52-56.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

[James Leibold](https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang) and [Adrian Zenz](https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang), <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2016-12-23/beijings-eyes-and-ears-grow-sharper-xinjiang> , December 23, 2016. Erişim 15 Ağustos 2018.

Karluk, Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Antiterör yasası/ 中华人民共和国反恐怖主义法, http://www.npc.gov.cn/npc/xinwen/2015-12/28/content_1957401.htm;

Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin Aşırılıkla Mücadele Yönetmeliği/ 新疆维吾尔自治区去极端化条例, <http://www.sara.gov.cn/old/dfgz/395966.htm>, Erişim: 20.09.2018.

Rachel Harris, Securitisation and Mass Detentions in Xinjiang, <http://theaccessblog.com/2018/08/18/securitisation-and-mass-detentions-in-xinjiang-by-rachel-harris-soas-university-of-london/>, August 18, 2018.